

ד"י"ג ומדגה בישראל

ארגון מגדלי הדגים

ב י ש ר א ל

1

2009
כרך מ' ניסן תשס"ט - אפריל
ISSN 0011-7110

מתוך העיתונות (ביבי - תקשורת ויחסי ציבור)

- המלצה -

להזין תינוקות בדגים כבר בגיל חצי שנה

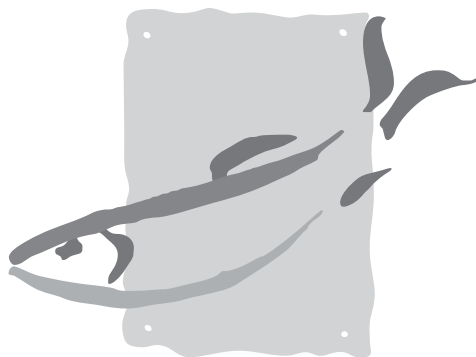
כבר נתתם לתינוק געפילטע פיש?
משרד הבריאות שוקל להמליץ להקדים ולתת
לתינוקות דגים כבר בגיל חצי שנה. הסיבה:
מחקרים מצביעים שאכילה מוקדמת של דגים
מונעת אלרגיה אליהם
בגיל מאוחר יותר.

דייג ומדגה בישראל

2009 / 1

ארגון מגדלי הדגים

ב י ש ר א ל

2 0 0 9
כרך מ' ניסן תשס"ט - אפריל 2009
ISSN 0011-7110

Table of Contents תוכן העניינים

From the Editor	דבר העורך
Yitzhak Simon 1268	יצחק סימון
Lab Story - The Personality of the late Shmuel Sarig - "The Old Man"	Lab Story - קווים לדמותו של שמואל שריג (רשקס) - "הזקן"
Itzhak Bejerano 1269	יצחק בז'רנו
Prof. Ilan Paperna (1937 - 2009)	פרופסור אילן פפרנה (2009 - 1937)
Angelo Colorni 1271	אנג'לו קולורני
Branco Zitzer and Pisciculture in Kurdani, 1934-1947	ברנקו זיצר ומפעל הדגים בקורדני בשנים 1947-1934
Amnon Loya 1273	אמנון לוי
The Signs for Kosher Fish	זיהוי סימני טהרה בדגים
Rabbi Aharon Wulkan 1289	הרב אהרן וולקן
What happened in the Harvesting Pit	מהנעשה בבור השליה
Compiled by: Yitzhak Simon 1295	ליקט: יצחק סימון

דבר העורך

הרבה סיפורים נוסטלגיים הבאנו הפעם בעלון!

שמואל שריג האחד והיחיד שזכויות כה רבות לו, לפני כחודש הלך לעולמו בשיבה טובה כמעט בן 100!! נאחל לכל אחד שיבה טובה כמו לשמואל.

אכן, זה לא משפט בעלמא. עד יומו האחרון היה צלול, נעים הליכות, נח לשיחות, מתעניין בענף עוזר בקיטלוג אלקטרוני של הספרייה המקצועית במעבדה לבריאות הדג בניר דוד, שהוא היה בין מייסדיו. זכרו ברוך אצלנו לעד!

הבאנו גם דברים לזכרו של אילן פפרנה - שנפטר בפתאומיות. אילן היה מדען מאד מוכר בארץ ובעולם, בשטח מחלות דגים. אילן תרם רבות להכרת טפילי הדגים ודרכי הטיפול בהם! יהי זכרו ברוך.

הכנס המקצועי חברתי של מגדלי הדגים נערך השנה בירושלים. התגובות הטובות ומספר המשתתפים מעידות על הצלחתו.

גם המאמר של אמנון לוי, על מפעל הדגים בכורדני, נכנס לקטלוג הנוסטאלגי, המוכיח עד כמה החלוצים עמדו באתגרים קשים והיו בעלי מעוף. הם תרמו רבות להתפתחות ענף המדגה בישראל!

קריאה מהנה

י. חן סיני

Lab Story - קווים לדמותו של שמואל שריג (רשקס) - "הזקן"

יצחק בז'רנו

שבדבה. שבע שנים עבדתי כאיש צוות. שמואל טיפח אותי אך לא פינק, חצי שנה עבדתי כאיש מדגה מן המניין ועוד חצי שנה באופן חלקי. להבנתו, אי אפשר היה להיות איש בריאות דגים, מבלי להבין את השטח על בוריו, כנראה שצדק.

התקופה
היא במדגה
הישראלי:
נושא
הפרימנזיום
החל למצות
את עצמו
ונושא איכות

"הזקן" זכה והגיע לגיל מופלג. מצאתי הרבה דמיון בין סיפור חייו ומשנתו לאלה של הילל הזקן. בשעות של חברותה, כשהיינו (צוות המעבדה) מסובים עם כוסית, על כירה של תבשיל דגים מתובל מעשה ידיו, היה מפליג בסיפורים על ימי ראשונים, מכפר אוריה והעבודה הקשה במפעל המלח בעתלי. "זקן" משום

המים בבריכות הדגים החל לקבל תאוצה. הקשרים ששמואל השכיל לקיים עם האקדמיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, אקולוגיה מיקרוביאלית, פרופ' משה שילה ז"ל, שהיה האב הרוחני ועל פיו נקבעו קווי הפעולה של המעבדה, התפתחו ברמה האישית והגיעו לרמת ידידות משפחתית. שמואל שמר בקפדנות על קשרים עם מוסדות מחקר בארץ ובעולם. כבר אז הבין את חשיבות הפירסום והחלפת מידע. שמואל היה העורך הראשון של הרבעון Bamidgeh, שלימים שינה את צורתו והפך ל The Israeli Journal of Aquaculture Bamidgeh. ראשיתו של העיתון כפרסום שכול על נייר עיתון, לדייגים בשם "דג הדיו", עם תמיכתם של

שהשתייך בקיבוץ לאותה שכבה חברתית שבחרתי לכנותם "זקני העם", שעלו אליהם לרגל ובקשו את עצתם. ובכלל כפי ששמעתי מספרים, התקבל לקבוץ בקושי בגלל היותו "זקן". שמואל יקירי "הזקן", על שום חיבתי ואהבתי אליך, אגב אני מכיר לא מעט בני תשחורת שחשבו, נראו והיו באמת הרבה יותר זקנים ממך, ואתה ה... הסתכלת עליהם בחיוך ממרום נסיוןך ושנותיך.

מ ודה אני למזלי ולאותו צירוף מקרים שמעולם לא הצלחתי לרדת אל פשרו כאשר שמואל עלה אלי, לסאסא, ובראשית שנת 1967 בחר בי כ"יורש", מועמד להנהלת המעבדה בבוא היום, הוא אז בן 58 שנה. עם כל הסמליות

דר. א. אבליוביץ' וגב' ג. ורדינה עליהם השלום. על סמך העיתון, על בסיס של החלפה ייסד שמואל ספריה מקצועית ייחודית לנושא מחלות דגים ואיכות מים מהטובות בארץ. שמואל שמר בקפדנות על קשרים וייצוג במוסדות ואגודות מקצועיות בעקר באירופה ומזרחה, כמו FAO, COPRAC EAFP ועוד.

במעבדה בהנהלתו של שמואל, נערכו מחקרים בנושאים אקטואליים לענף. נושאים של טפילים גורמי מחלות והטיפול בהם [יזכרו לטוב מ. להב ז"ל ופרופ' א. פפרנה ז"ל, (שלצערנו נפטר גם הוא) שהחל קשריו בהיותו סטודנט והמשיך בשיתוף פעולה כמורה ומדריך]. ובמקביל ובאופן רציף נערכו מחקרים בנושאי אקולוגיה של בריכות דגים בניהול המחלקה של פרופ' מ. שילה, כאשר המעבדה משמשת מסד לעבודות השדה של חוקרי האקדמיה. בנוסף לכך הקשר ההדוק והתמיכה של ארגון מגדלי הדגים שימרו קשר מבורך של מגע והפרייה הדדית בין החקלאים לאקדמיה.

שמואל, והמעבדה בזכותו, הפכו ל"מוסד" ומושא לציטוט. בשנת 1970 נשלחתי ללימודים מסודרים מטעם המעבדה, במימון האירגון ובעדודו של פרופ' שילה, שלדעתו מנהל המעבדה צריך להיות עם השכלה של תואר שלישי. אז הבנתי, התחלתי להסתופף בחברת חוקרים ואנשי מדע מהארץ והעולם. הייתה לי ההזדמנות להיות בחברתו וקרבתו של שמואל, פעמיים בחו"ל ופעמיים בישראל, בכנסים בין לאומיים. האיש מוכר ושמו נישא, דר. שריג, פרופסור שריג, היו קטנים שהלעיזו בהסתה, כי אף תעודת בגרות לא הייתה לאיש. אבל אני אומר, האיש ידע להקשיב, קלט, הבין והיה אוטודידקט נדיה, ללא משוא פנים שאל שאלות, שאני הקטן בעל התואר השלישי, לא הבנתי איך הוא עושה זאת. ועם בדוקטור או פרופסור

עסקינן אצל שמואל שגם הוא ליטוואק, זה היה עוד למעלה מזה.

בשנת 1974 עם פרישתו לגמלאות מוניתיה להיות מנהל המעבדה והיוצרות התהפכו, אני המנהל ושמואל שהמשיך לעבוד מטעם הארגון היה אחד מהצוות. המשיך לערוך את העיתון ולרכז את הקשר עם המינויים, לרכז חומר מקצועי והיה שותף בועדות, ודברו נשמע. שנות השמונים היו מעבר לעסוק מוגבר בגורמי מחלה בקטריאליים. כך חלפו השנים והמאבק הראשון עם שמואל היה לפנות את שתי מכונות הכתיבה (Olivety), אנגלית ועברית לעליית הגג ולהושיב את שמואל ליד מחשב אך משנתפס לא חדל עד יומו האחרון.

שמואל היה בעל כוחות פיזיים נדירים; היה מסוגל לגמוע מאות קילומטרים ביום ולאחר מכן לשבת על חומר עיוני אבל בגיל 89 (1998), החלה ירידה ביכולת ההתמודדות עם כבישי ישראל של סוף המילניום. ובהזדמנות שהרכב הוחלף והיה לדיזל לא הסכמתי שימשיך לנהוג עוד, הוא כעס אך ויתר. שנה מאוחר יותר בהיותו פנסיונר מכובד בן 90 קבלתי החלטה להפסיק את משכורתו, תוך הבטחה שמקומו במעבדה יישמר לו עד קץ הימים. שמואל כעס אך נכנע. על שני אלה אני מבקש סליחה, אך עשיתי זאת מתוך שיקול דעת, חיבה, דאגה וידידות אמיתית.

בשנת 2002 שמואל נשאר במעבדה ואני פיניתי את מקומי למר ניר פרוימן. יצאתי לשליחות בת שנתיים בקזחסטאן. כל מפגשי הבאים עם שמואל היו כידידים או שיחות חולין בין שני פנסיונרים.

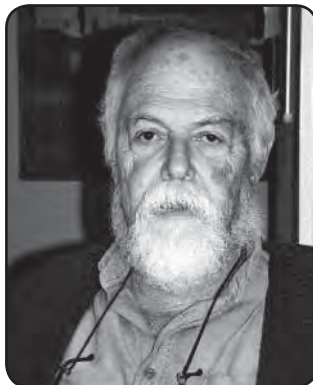
שמואל מורי, שותפי וחברי, יש לי כמה שאלות בארבע עיניים אך זה לפעם אחרת. נוח בשלום על משכבך.

פרופסור אילן פפרנה (1937 - 2009)

אנג'לו קולורני
תרגום גדעון חולתא

פרופ' אילן פפרנה, פרזיטולוג בולט ומכובד, הלך לעולמו ב-28 במרץ 2009. בשעה שאנו מתאבלים על האובדן, אנו זוכרים ומעריכים את הישגיו ביולוגי בפניו ניצב, לזהות בהמשך את הרבים, וברצוני להביא לידיעת הרבים את הצער וההערצה שעמיתים ושותפים לדרכו המדעית חשים כלפי מדען מבריק ומלומד אשר הקדיש את כל חייו לעבודה מחקרית. אילן הוכתר בתואר דר' לפרזיטולוגיה בספר לרפואה של הדסה והאוניברסיטה העברית בירושלים. משנת 1973 שימש כמרצה בכיר ומדען תושב במעבדה לביולוגיה ימית ע"ש היינץ שטייניץ באילת (לימים המכון הביו-אוניברסיטאי לביולוגיה ימית), אותה ניהל בשנים 1974-1977 ופעם נוספת בשנים 1979-1980. בשנים הללו ביצע אילן מחקר חלוצי על מחלות דגים בחקלאות ימית שהידע עליהן היה מועט וחלקן טרם תוארו, וכן על טפילים של דגי בר. בשנת 1985 התמנה לפרופסור חבר במחלקה למדעי בעלי-חיים בפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית שמושבה ברחובות. בשנת 1990 התמנה לפרופסור מן המניין. אילן פרש לגמלאות ב-2006 והמשיך בעבודתו המחקרית

כפרופסור אמריטוס עד יום מותו. אילן הצטיין ביכולתו לאפיין תחילה את התמונה הכוללת בכל אתגר הפרטים הרלבנטיים ולהתמקד בהם מבלי ש"רעשי הרקע" יסיחו את דעתו ממצויאת הפתרון. מוחו החריף של אילן ודרכו המיוחדת להסתכל על מנגנונים ביולוגיים אפשרו לו לנסח השערות מדעיות אשר לעתים קרובות מאוד נתקלו בתגובות הבאות מצד עמיתיו: בשלב ראשון הוגדרו כמרחיקות לכת מדי; בשלב שני הוכחו כנכונות; ולבסוף התקבלו כמובנות מאליהן. אילן חיבר, או היה שותף לחיבורם של למעלה מ-300 מאמרים מדעיים אשר רובם פורסמו בעיתונים יוקרתיים, מספר פרקים בספרים, מאמרי סקירה, וכיו"ב. במותו נותרו על שולחנו לא פחות מתריסר כתבי-יד בלתי גמורים. אילן ניחן בכישורים רבים. יכולת הציור והרישום שלו היו ברמה מקצועית למעלה מכל ספק, וכשרון זה ניכר בדיוק המושלם ובפרטי הפרטים בהם תאר את המורפולוגיה והמבנה העדין של הטפילים אותם חקר. בנוסף, אילן היה טבח מעולה, אשר אהב להפתיע

למחלות דגים ושירותי אבחון בפורטוגל, והוזמן בהזדמנויות שונות כיועץ לאבחון ולחקר מחלות של יצורי מים ביוון, קפריסין, איטליה, צרפת, דרום אפריקה, בוטסואנה, קניה, איי שלמה וסינגפור. למרות העובדה כי אילן הרבה בנסיעות לחו"ל, הוא נשאר "צבר" באופיו. את המורכבות של אופיו ואישיותו ניתן לתאר בפשטות כתמהיל של חן ושירות. נטייתו לקצר זמנים ומרחקים ולרדת לשורשי הדברים התפרשו לעתים קרובות באופן שגוי ע"י עמיתיו האירופים, אך לעולם לא כחוסר כבוד, חוסר יומרנות או שחצנות. סלידתו מטקסים ורשמיות תרמו לתקשורת קלה עם עמיתים, וקשרים אישיים עם אילן הפכו במהרה לקרובים מאוד ואינטנסיביים.

אילן ייזכר תמיד לא רק בזכות עבודות המחקר המקוריות, חלוציות ומקיפות שהותיר אחריו בשדות רבים, אלא גם בזכות נדיבות ליבו, בזכות נגיעתו בחייהם של שותפים כה רבים בקהילות המדעיות בישראל ובחו"ל, ובזכות הפיכת תוצרי עבודתו זמינים ונגישים לכל.

את אורחיו וידידיו עם מנות טעימות ומיוחדות, אותן למד להכיר בנסיעותיו הרבות ברחבי העולם.

אילן שלט בשפות רבות. בשנים 1968-1964, בשירות המחלקה לשת"פ בינלאומי (מש"ב) של משרד החוץ, שימש אילן כחוקר בכיר במכון הלאומי לבריאות ולמחקר רפואי באקרה (גאנה), ויותר מאוחר כמרצה בכיר לזואולוגיה ופרזיטולוגיה באוניברסיטת Makerere באוגנדה. בין שתי שליחויות אלה באפריקה, בשנים 1970-1968, עבד אילן כחוקר אנטומולוגיה בכיר במכון הווטרנרי ע"ש קימרון בבית דגן. בשנים 1973-1972 שהה בשבתון כחוקר בכיר ועמית מחקר במכללת וויליאם ומרי, במכון למדעי הים של וירג'יניה בויליאמסבורג (ארה"ב).

ב-1978 אילן זכה במדליה היוקרתית של Elson Dew מהחברה הפרזיטולוגית של אפריקה הדרומית כהוקרה לתרומתו הייחודית לחקר הפרזיטולוגיה. הוא היה פעיל במספר מועצות לאומיות ומשלחות ויצא לעתים קרובות לשליחויות קצרות מעבר לים. הוא עזר לארגן מעבדה

ברנקו זיצר ומפעל הדגים בקורדני בשנים 1934-1947

אמנון לוייה

פתח דבר

על מנת שגידול דגים יהא רווחי, דרושים עבורו שטחים המתאימים באופן טבעי להתפתחותו של ענף משקי זה. יש צורך במים זורמים ובבקעה טבעית שניתן לסגרה בקלות, או לבנות בריכה מוקפת בסוללות עפר. בארץ-ישראל, טמפרטורת המים והתנאים הדרושים לגידול דג הקרפיון טובים מאוד, ונדרשו יוזמה, ידע והון התחלתי להקים את הענף החדש בשטחים המתאימים.

מספר נסיונות חלוציים נעשו על ידי יזמים פרטיים בהקמת בריכות דגים במקומות שונים בארץ-ישראל. בהיסטוריוגרפיה של תולדות היישוב העוסקת בנושא הדיג והמדגה¹, יש התייחסות מועטה לתרומתם של חלוצי הדיג מהסקטור הפרטי. מה שמובלט זו הראשוניות של קיבוץ ניר-דוד ותרומת התנועה ההתיישבותית להתפתחותו של ענף המדגה, במהלך שנות השלושים והארבעים של המאה העשרים.²

המאמר מתבסס על תת-פרק מתוך עבודת המאסטר של המחבר בהנחייתו של פרופ' יוסי בן-ארצי "מקומו של ענף המדגה בתולדות ההתיישבות בשנים 1949-1937", אשר הוגשה במסגרת החוג ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת חיפה בשנת 2001: המאמר המלא פורסם בכתב העת 'קתדרה', 111, יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשס"ד (2004), ע"ע 75-94.

- 1 המושג דיג מתייחס לכל סוגי הדיג הימיים ובאגמים. מדגה הינו סוג דיג שקשור רק לבריכות דגים. יצחק אבינרי כתב בלוח הקואופרציה בשנת תש"ה, שהוא רואה הבדל רב בין דיג רגיל ובין מטפל בגידול הדגים, ולכן הציע את השם מדגה - כמו מקווה, מקנה ומרעה, שם המציין את המקצוע בכלל ואת הבריכה לגידול הדגים בפרט. 'חוזר', ארגון מגדלי דגים, כפר רופין, 31 באוקטובר 1944, אצ"מ 574-212B.
- 2 ראה: 5 שנים במועצה האזורית הגליל העליון, תש"י-תשט"ו (עורך: י' זילברשייד), 1958. הספר מסכם פעילות חקלאית בכל ענפי המשק וכמובן גם בענף המדגה. בעמק החולה, דבר לא נאמר על מפעלה של משפחת שורק, שטח של מדגה בהיקף של 500 דונם שהיה הגדול ביותר בכל הארץ בתחילת שנות הארבעים. וגם בחוברת שהוצאה '40 שנה למדגה בישראל' בשנת 1980 מצד ארגון מגדלי הדגים בישראל, תרומתם של מגדלי הדגים בסקטור הפרטי אינה מוזכרת. ראה גם את מאמרם של ש. טל וש. שריג, בריכות הדגים בארצינו, דיג ומדגה בישראל, כרך ג', 1, 1986. גם שם גידול הדגים מתחיל בקיבוץ ניר-דוד, ופועלם של משפחות שורק, זיצר ונוספים אינו מוזכר.

מגמת מאמר זה היא להעלות את תרומתם של היזמים הפרטיים בשני נושאים:

1. יוזמה והגשת תוכנית להקמת בריכות.
2. גידול דגים בחלקים שונים בארץ.

אחד הנסיונות המוצלחים יותר היה של ברנקו זיצר, שהקים בריכות דגים בקורדני. ניסיונות ראשוניים להקמת בריכות לגידול דגים (1920-1934).

בשנת 1923 הציע אדם פרטי, ברוך פרובר, לנחום תשבי, שהיה מנהל מחלקת המסחר והתעשייה של ההנהלה הציונית, לגדל דגים בבריכות של ירושלים. הוא הצביע על מקומות רבים (בריכות) בעיר ובסביבותיה, שהמים בהם עומדים כל השנה, והציע להנהיג בהם גידול דגים עבור תושבי ירושלים והסביבה. פרובר ביקש אישור ממשלתי לזמן ארוך עבור המשקיעים אותם ייצג להקמת המפעל.³ יוזמתו של פרובר נותרה על הנייר בלבד, ומי שלראשונה הקים בפועל בריכות דגים היה מרדכי שורץ.

שוורץ למד במקוה ישראל, ובשנת 1926 ביקש ממנהל בית הספר, אליהו קראוזה, את הסכמתו לגדל דגים בבריכת ההשקאה בפרדס. קראוזה הסכים, ושורץ הביא מוינה, שם עסקה משפחתו בסחר דגים, קרפיונים ראשוניים לגידול בארץ. בשלב זה שימשה הבריכה כבריכת איחסון לגדילת הדגים, וכאשר רצה שורץ לחפור בריכה נוספת, שם יוכלו הדגים גם להטיל ביצים ולהתרבות, נאסר עליו הדבר על ידי מנהל מחלקת הבריאות המקומית

הממשלתית, ד"ר אופטלקו, מחשש שהבריכה תגרום למלריה.⁴

תשבי הפעיל את המחלקה שבראשה עמד, מחלקת המסחר והתעשייה, לעסוק בחיפושים אחר יחידים ברחבי אירופה בעלי ידע בנושא גידול הדגים. אך למעט משפחת שורץ בוונה לא נמצאו נוספים שהתמצאו בנושא. מחלקתו פנתה לסוכנות היהודית בפולין, שתקח על עצמה כמשימה את פיתוח גידול הקרפיונים בארץ, משום שבפולין היו שטחי בריכות דגים והידע שנרכש שם יכול היה לעזור להצלחת המפעל. בחישוב כלכלי שעשה, הראה תשבי, כי באירופה נדרשו כשלוש שנים עד שקיבל הקרפיון את משקלו המלא, תהליך שבא"י יכול להתרחש בעונת גידול אחת. אם נתנו שלושה ק"ג מזון גרעינים, נוסף 1 ק"ג בשר לדג. המחיר הממוצע של מזון הדורה לטונה עלה 8 לא"י, ומכך יצא שהמזון הדרוש לק"ג נוסף של דג חי יעלה 24 מיל. כבר אז נמכר ק"ג דג במחיר גבוה (המחיר הממוצע של דגי מצרים על גבול א"י, מלבד הוצאות התובלה עד השוק, הוצאות קרח ומיסי מכס, עלה רק 15 מיל לק"ג). תשבי ציין, שבשנת 1931 בלבד הוכנסו כ- 310 טון דגים טריים לארץ, דבר שהדעת אינה סובלת, וסבר, שהיות והיהודי אוהב דגים מטבעו ואת הקרפיון בפרט, פיתוח הענף יוזיל את מחיר הדג ויביא לצמצום ייבוא הדגים והבשר מחו"ל.⁵ לדעתנו, טעה תשבי בחישוב הכלכלי הלוקה בחסר, משום שהראה רק את מרכיב המזון. היו

3 פרובר אל תשבי, ירושלים 6 בינואר 1923, אצ"מ, S8-1326.
4 סיפור חייו של מרדכי שורץ בכתב ידו נתרם על ידי בתו, מירי שורץ (להלן: מרדכי שורץ). וגם, צ' אילון, 'חלוצי גידול הדגים', דבר, 11 בדצמבר 1981, עמ' 17.
5 תשבי ופרבשטיין אל הסוכנות היהודית לא"י בפולין, ירושלים 22 בינואר 1933, אצ"מ, S8-13291. ד"ר ע' ליבמן צויין כמי שעבד חמש שנים בסקיציה לדיג במחלקת החקלאות הממשלתית והכניס שיבוטות (קרפיונים) חיות מגליציה למספר מקומות בארץ בהצלחה [לא צויין במסמך היכן - א.ל.]. תשבי ראה בו אדם יחיד שהבין את חשיבות המקצוע באופן תיאורטי ומעשי גם יחד [המקור: הערה 9].

מרכיבים יקרים נוספים בהקמת הענף, כגון: בניית הבריכה, המזון המלאכותי לסוגיו והדישון. בדבר מרכזי אחד אכן צדק הוא: הכנסת הגידול בהיקפים גדולים במהלך שנות הארבעים של המאה ועשרים, צמצמה את היקף ייבוא הדגים (בייחוד הטריים) לארץ. מעט הקמת הבריכה במקוה ישראל על ידי שורץ, אף אחת מהתכניות שנרקמו להקמת בריכות דגים לא הוצאה אל הפועל, זאת עקב בעיות במציאת שטח פנוי, ידע בתחום הגידול ומחסור במזומנים. למרות חוסר ההצלחות, הושג דבר אחד מרכזי וחשוב, והוא - ההכרה בקרב המוסדות המיישבים בנחיצותו וכדאיותו הכלכלית של הענף לגידול דגים בארץ-ישראל.

בנוגע לחיפוש מקומות מתאימים לפיתוח הענף.⁶ בין יתר המקומות נבדק שטח הקונצסיה של מר נובומיסקי בראס אל-פסחה (מעיינות עין פסחה) שבקרבת ים המלח. תשבי ראה בזיכרון איש רציני ובעל אמצעים, ופנה לד"ר ליבמן ללוות את המו"מ עמו.⁷ בפני זיכרון הוצגו שני אתרים מתאימים נוספים - זרקה וכברה,⁸ והוא סבר, כי זרקה מתאימה מאוד לבריכות.⁹ יצר סייר ברחבי הארץ מספר חודשים, ותר אחר מקום מתאים. לבסוף החליט, כי מעיינות הקורדני (עין-אפק) שבצמח זבולון הם המתאימים ביותר.¹⁰ בבדיקות שנעשו מטעם הקק"ל על ידי המהנדס א. ברוכוב בשטח המעיינות, במטרה לגלות אם מי המעיינות מלוחים מטבעם או שיש זרמים שונים של מים, נמצא, שאחוז המליחות הינו 500 מיליגרם כלור לליטר. המסקנה הייתה, שניתן לגדל שם דגים ושישנם עורקים שונים שמביאים מים בעלי איכות שונה ממקורות שונים. ברוכוב טען, שמי שרוצה לשלוט על עושר המים בקורדני מוכרח לקבל לרשותו שטחי אדמה מסוימים סביב שטח המעיינות, בכדי שניתן יהיה במשך

זיכרון ומפעל הדגים בקורדני (1934) קשיים ובעיות בהקמת הבריכות

שנת 1932, הגיע לארץ ברנקו זיכרון מזאגרב שביוגוסלביה, שם משפחתו הייתה בעלת 21,000 דונם בריכות וממנה למד את נושא הגידול. מיד עם הגיעו יצר קשר עם תשבי, ד"ר גורביץ ואחרים

זיכרון ומפעל הדגים בקורדני (1934)

קשיים ובעיות בהקמת הבריכות

שנת 1932, הגיע לארץ ברנקו זיכרון מזאגרב שביוגוסלביה, שם משפחתו הייתה בעלת 21,000 דונם בריכות וממנה למד את נושא הגידול. מיד עם הגיעו יצר קשר עם תשבי, ד"ר גורביץ ואחרים

- 6 גורביץ ציין, שהחל לטפל בשאלת גידול הדגים לפני זיכרון, לפי בקשת מ. דיזנגוף. הוא הקים עם האחרון חברת מניות, שגיל חבריה המבוגר, נירגזותם והמחלוקות ביניהם הביאו לפירוקה. ראה: מ' גורביץ, 'היקיצה הימית', דבר, 19 במאי 1937.
- 7 תשבי אל ליבמן, ירושלים 7 ביולי 1932, אצ"מ, S8-13291. משה נובומיסקי היה יוזם ומייסד מפעלי האשלג בים המלח.
- 8 גם לאחר הקמת הבריכות הראשונות בקורדני, תשבי לחץ על אדם בשם רוזנפלד שישפיע על הנהלת הקק"ל להעמיד לרשות זיכרון 500 דונם מאדמות כברה להקמת בריכות. תשבי אל רוזנפלד, שם, S8-13291. בנוסף פנה זיכרון לתשבי לרכוש את זיכרון החולה למטרת פיטום דגים באגם ותשבי ביקש מד"ר י' טהון פגישה בנושא. תשבי אל טהון, 18 בדצמבר 1934, שם, שם.
- 9 תשבי אל י. כהן, ירושלים 24 ביולי 1932, שם, שם.
- 10 על מימיו וביצותיו של איזור הקורדני נחל הנעמן ראה: ברסלבסקי, הידעת את הארץ, א', הקיבוץ המאוחד, עמ' 258-303. משונה הדבר שהוא אינו מציין כלל את מפעל הבריכות במקום. ביצות הקורדני נוצרו מהמים של נחל הנעמן. כמות המים באתר הייתה גדולה כ-5,700 מ"מ לשעה והנחל סיפק כ-100 מעיינות. דבר שעשה רושם על זיכרון לבחור שם את הקמת בריכות הדגים. ארכיון אפק, יומן, 330, 14 בינואר 1949.

החוזה לתקופה ארוכה יותר.¹³ בשנתו הראשונה בקורדני ניקה זיצר את כל שטח המעיינות מהעשבייה הפראית, שאת חלקה אף שרף, והחל לבנות באופן ארעי מספר בריכות בעלות סוללות בהשקעה גדולה של 1,400 לא"י. קבלן מאזור המשולש בשם טאהר בנה את קירות הבטון עבור הבריכות. במהלך תקופה זו ליוו את זיצר ועובדיו קשיים רבים - חוסר במגורים, סידור המקום, כספים רבים שהוצאו

זיצר (מימין) ולידו הנציב העליון ווקופ

לייסוד הענף, וכולם קדחו מהמלריה.¹⁴ אן המקום לציין, שבעיית המלריה במפרץ חיפה החלה לגדול עם התקרבות ההתיישבות העירונית בעמק זבולון, עד לקו שנקבע על ידי מחלקת הבריאות הממשלתית בתור "קו הבריאות". כל התקדמות מצד צפון הייתה כרוכה בסכנת המלריה, ושום התיישבות לא יכלה לעבור את הגבול הזה, אלא אם הקהק"ל עשתה עבודות ואפילו זמניות, להרחיק את הקדחת צפונה. למשל - להרחיק את ביצות הנעמן ק"מ אחד צפונה, אז יהיה ניתן להיזי גם את קו הבריאות ק"מ אחד צפונה ולפתוח באופן כזה שטחים נוספים להתיישבות בעמק זבולון.¹⁵ לכן, לקהק"ל

הזמן לנצל את המים בריחוק לפני שהם מגיעים למעיינות ונעשים מלוחים מדי.¹¹ ב-2/3/1933 החכירה הקהק"ל לזיצר שטח של 106 דונם, עם הבטחה למסור עוד 300-400 דונם לאחר התוצאות הראשונות של הגידול. לפי החוזה, על הקהק"ל היה לחדש סופית את ההסכם ל-49 שנה, ועל פי דרישתו של זיצר, עד לשנת 1934 הבטחה לקבלת שטח נוסף של 200 דונם.¹² מספר בעיות צצו ועלו בנוגע למעיינות עצמם, כגון: שאלת הבריאות (מלריה), עתיד המעיינות ושאלת קבלת הקונצסיה של נחל הנעמן לקהק"ל מהממשלה. לכן הוחלט להחכיר את השטח לשנה אחת, ובמהלכה תודיע הקהק"ל לזיצר על כוונותיה לחידוש

11 א' ברוכוב, 'קורדני', ירושלים 8 באוקטובר 1933, עמ' 1-2, אצ"מ, KKL5-7193 (להלן: ברוכוב).

12 זיצר אל הקהק"ל, קורדני 8 באוקטובר 1933, שם, S8-13291 (להלן: קורדני).
13 ברוכוב, עמ' 2. בנוגע לעיכובים של ממשלת א"י בדבר מסירת כמה מאות דונם על יד נחל הנעמן לקהק"ל, ראה תשבי אל קולונל פ.ה. קיש, ירושלים 16 במאי 1934, אצ"מ, S8-13291.

14 זיצר אל דאווי (M.T.E. DAWE), מנהל מחלקת החקלאות והיערות, חיפה 29 באפריל 1934, אצ"מ, S8-13291 (להלן: זיצר). וגם 'תיק זיצר' שנאסף במפגש שהתקיים בשמורת עין-אפק על מפעלו בשנת 1983, ספריית שמורת עין-אפק.

15 ברוכוב, עמ' 3.

היה אינטרס להחכיר לזיצר את הק"מ האחד לאורך ביצות הנעמן, אם תקבל מהממשלה את הקונצסיה. היא הבטיחה לממן את העבודות הניקוי של הביצות, ובמקומן תסדר את בריכות הדגים. בכך יושגו שני דברים: ראשית, פיתוח תעשייה מועילה לא"י, ושנית, ביצוע מהלך חשוב להבראת שטחים נוספים רחבים בעמק זבולון.¹⁶

קדים ונציין, כי מתכנית זו לא יצא דבר והבריכות של זיצר לא גדלו לאזורים נוספים. הבראת השטח נעשתה רק בתחילת שנות ה-40 על ידי הבריטים. הניסיון הראשון של הכנסת דגים לבריכות המוכנות נעשה באוקטובר 1933, עם הבאתם של כ-5000 דגים קטנים מקומיים מים כנרת ומאגם החולה. הדגים הובאו כדי לבצע ניסיונות

נחוצים בנושאים שונים, כגון: ריבוי, גידול והוספת משקל על ידי האכלה מלאכותית. התוצאות היו טובות מאוד, וזיצר החליט שהגיעה השעה להביא לקורדני דגי קרפיון מזן משובח.¹⁷ חודש לאחר מכן נסע זיצר ליוגוסלביה ושם התייעץ עם פרופ' איבנצ'יץ (Ivanechitz), חוקר בתחום הדיג שעמו היה בקשר רצוף, בנוגע לזן הקרפיון שיתאים לתנאים בקורדני. הוא הביא עמו בחזרה לארץ כ-3000 דגי קרפיון, שהועמסו לטנק מיוחד באניה "מרתה וושינגטון", והגיע לחיפה ב-8/1/1934. הדגים הוכנסו לבריכות באותו היום. לאחר 11 שבועות של האכלה התוצאות היו מדהימות: הגדילה הממוצעת של הקרפיונים הייתה ב-750 גרם לדג, פי שניים מאשר הגידולים באירופה!¹⁸

16 שם, שם. את הפעולה האנטי מלרית במקום עשו הבריטים בשנת 1942-1943. ראה צ' אילן, 'עין אפק - המים, הטחנות וכל השאר', דבר, 31 בספטמבר 1979, עמ' 17 (להלן: עין-אפק).

17 קורדני, שם.

18 זיצה, עמ' 4. וידרא ציין, שהדגים שהוכנסו היו בני 600 גרם, ותוך 4 חודשים עלו ב-600 גרם נוספים. נ. וידרא, הדיג בארץ-ישראל, מרכז החבל הימי לישראל, תל-אביב, 1939, עמ' 24 (להלן: וידרא). צבי אילן שמע מאליהו וינר, איש הבריכות של אפק, שזיצר הביא דגי אמהות מאיטליה. ראה עין אפק, עמ' 17. ראה גם את הדיווח של הורנל, שהניסויים והתוצאות בקורדני הוכיחו שהתנאים האקלימיים בא"י מצוינים, בייחוד לגידול הקרפיון. הדגים עלו במשקל פי שניים תוך 12 חודש מאשר באותו הזמן במרכז אירופה. J. Hornell, Report of Fisheries of Palestine, Jerusalem 21 November 1934, Crown Agents for the Colonies, London 1935, p. 33 [להלן: הורנל]. זיצר הביא לקורדני את דג הכחלון, אולם מהירות גידולו והתפתחותו היו קטנים מהקרפיון. תשבי אל רוזנפלד, 23 ביולי 1934, אצ"מ-58-1329]. כשנה לאחר מכן תשבי ביקש להחזיר לזיצר 120 לירות א"י, ששולמו במכס הבריטי עבור הבאת דגי הקרפיון, בגלל הבטחה בריטית זו. תשבי אל סטיד, 23 ביולי 1935, שם, שם.

אחד האינטרסים של הבריטים בקידום נושא המדגה בפרט והדיג בכלל היה הצורך להשתחרר מייבוא הדגים (והבשר) לארץ-ישראל. הייצור המועט של חומרי מזון המכילים כמויות גדולות של חלבון הדאיג אותם ואת המוסדות המיישבים, ומסקנתם הייתה שפיתוח ענפי הדיג, ובייחוד בשטח בריכות הדגים, עשוי לפתור את הבעיה או לצמצם אותה. ראה: G.C.L. Bertram, 'Carp Farming in Palestine', The Empire Journal of Experimental Agriculture, v. 14, 1946, pp. 187-190

השלב הבא היה להביא דגות אמהות למטרת הדגרה, והן הובאו מהונגריה. הבריטים עזרו לזיצר בכך שלא גבו מס על 15 הדגים, וסטיד (STEAD), מנהל המסחר והמכס בנמל חיפה, אף הרשה בעתיד כניסת דגים חיים לארץ ללא תשלום מכס. הבריטים ראו בהצלחת המפעל והענף החדש חשיבות לכלכלת הארץ, ולא רצו להקשות בנושא המכס.¹⁹ באמצע חודש אפריל 1934 הוכנסו 15 האמהות לבריכות הטלה מיוחדות שסודרו, והתקבלה הטלה של מעל למיליון ביצים, שהגיעו לאחר שבועיים לגודל של 30 מילימטר כל אחד.

גידול שהיה מתרחש ביוגוסלביה, למשל, במשך שמונה שבועות רצופים!²⁰ לא אחת נכתב על משפחת שורץ או על קיבוץ תל-עמל (ניר-דוד), שכל אחד מהם ראוי לתואר "חלוץ מגדלי הדגים". הצלחתו של זיצר הייתה הראשונה בקנה מידה מסחרי גדול, וניתן להכניסו לרשימת חלוצי מגדלי הדגים בארץ. כעת הוכיח זיצר גם למוסדות המיישבים וגם לבריטים, שניתן לא רק לאחסן דגים ולגדלם בבריכות, אלא ליצור דור חדש של דגיגים להרחבת הענף ולפיתוחו בארץ-ישראל.²¹ ג'ימס הורנל [James Hornell],

(ריקארדו ברטרם שימש כקצין דיג ראשי בארץ-ישראל בשנים 1940-1944 ופעל רבות לפיתוח מפעלי המדגה בתקופת כהונתו). וגם: א.ק. בנט אל משרד הפיתוח (ירושלים), 20 באוקטובר 1938, אצ"מ, S9-1581. קריג בנט היה קצין דיג ראשי בשנים 1936-1938, שתמך בפיתוח בריכות הדגים בקיבוץ ניר-דוד בפרט ובחלקים נוספים בארץ-ישראל בכלל. ראה גם את ההלוואות הגדולות שנתנו הבריטים לפיתוח הענף בעמק בית-שאן. המזכיר הכללי אל נציב נפת צפת, ירושלים, 12 לספטמבר 1941, ג"מ, חט' 27, M/G6862/3/F/2647. וגם בר-כוכבא מאירוביץ אל דוד שטרן, תל-אביב 26 בינואר 1941, אצ"מ, S9-1572.

חשוב לציין, שהבריטים סברו כי המדגה כענף תעשייתי לתנאי הארץ יהיה טוב כעסק כלכלי, אולם חששו שהוא עלול להזיק ולהתנגש עם הרצון לשמור על בריאות הציבור (סכנת מלריה בגלל שטחי במים הגדולים). ברטרם אל מנהל מחלקת החקלאות והדיג, חיפה, 4 במרץ 1941, ג"מ, חט' 7, M/AF21/22/662.

19 תשבי אל סטיד (K.W. Stead), ירושלים 2 לפברואר 1934, אצ"מ, S8-13291. וגם תשבי אל זיצר, 1 לאוגוסט 1935, שם, שם.

20 זיצר, עמ' 4. במשך החודשים אפריל-יוני הגיעו הדגיגים למשקל של 100 גרם וזיצר קיווה שעד חודש נובמבר 1934 הם יגיעו למשקל של 600 גרם ואז יוכל לשווקם לחיפה. תשבי אל רוזנפלד, 23 ביולי 1934, אצ"מ, S8-13291.

21 ראה אצל: 'על אדמת הלאום', קרנינו, שנה כ' גיליון ד', תש"ג, עמ' 30, אצ"מ, 460-ע. שם נטען, שהמשק הראשון שהנהיג את הענף לגידול דגים היה קיבוץ ניר-דוד. וגם אצל ש' אביצור, 'מרדכי שורץ, מדיג למדגה', בתוך: ממצאים ומאמצים - מחוללי המהפכה בדרכי הייצור בארץ (עורכים: ר' זאבי וג' דורון), הוצ' יד יצחק בן צבי, ירושלים 1986, עמ' 106 (להלן: אביצור). אביצור ראה במרדכי שורץ את החלוץ המבשר ואת חברי תל עמל המגשימים, ושניהם יחד הינם חלוצי המדגה בארץ. מרדכי שורץ, בעזרת דגי הקרפיון, שהביא מוינה, בבריכה במקוה ישראל שנחפרה לשם הטלה, הצליח להוציא דגיגים שהוכנסו לבריכת בטון ששימשה להשקיית הפרדס, וזו אכן הייתה ההצלחה הראשונה, בקנה מידה קטן, לגידול הדגים מרגע בקיעתם מהביצים. ראה: א' סדומי, "חלוץ גידול הקרפיונים", דבר, 27 בינואר 1952. חשוב לציין, שאביצור כותב על אדם בשם גרבה מהמושבה פתח-

ולפעול למען פיתוח הענף לגידול הדגים עד לתחילת שנות הארבעים!

בנוסף המליץ הורנל, שכל מי שברשותו שטח מים, מאגר או בריכה עם זרימת מים, וביכולתו להפכם לבריכות דגים ולאחסן קרפיונים, כדאי שיעשה זאת. יש רק לשמור על נקיון הבריכות ולהאכיל את הדגים בזבל ובשיירי מזון מהמטבח. ההכנסה המשתלמת תבוא תוך זמן קצר, כך הבטיח.²³ למרות תיאורו של הורנל, בפועל גידול הדגים לא היה פשוט כלל ועיקר, ובעיות רבות בתחום הידע הטכני והמקצועי של הגידול ליוו את הגידול במשך השנים.

אין ספק, כי הצטרפותה של משפחת שורץ למפעלו של זיצר הביאה לתנופה ולהקלה רבה עבורו בעומס הכלכלי, המחסור בידע ובידיים עובדות נוספות. ארבעת האחים הגיעו לקורדני בתחילת 1934 יחד עם ד"ר ליבמן, שעזב זמן קצר לאחר מכן, והשתכנו במבצר הצלבני הישן במקום. תרומתה של המשפחה, במהלך למעלה משנתיים של שהות במקום, הייתה בתחום הידע ויכולתה להביא ממשפחתה בוינה דגי קרפיון רבים לאיחסון וגדילה בבריכות עצמן, או בשיווקם ישירות לשווקים בתל אביב. המשפחה רכשה שלושה קרונות רכבת מיוחדים להובלת דגים חיים לעסקיה באוסטריה, ובאמצעותם אף סיפקה 5 טון דגים לקורדני, שהובאו על האניה ירושלים, באמצעות חברת ללויד-טריסטיין, לנמל חיפה.²⁴ זכרונותיו של מרדכי שורץ נכתבו בבלבול

דוגמא של דג קרפיון בקורדני בראשית ימיו של המפעל, ספטמבר 1934 (צילום: זולטן קלוגר)

מומחה בריטי לחקר אגמים שהוזמן על ידי הנציב העליון ארתור ווקופ להגיש סקירה על מקורות הדיג של ארץ-ישראל והמלצות לשיפורים, הגיע לירושלים ב-11/7/1934 ואת חקירתו ערך במשך שלושה חודשים. הוא ביקר בכל חופי הארץ ובאגמים, בחן את מצב תעשיית הדיג ואיבחן את מקצועיות הדייגים היהודים והערבים. בהמלצותיו הוא התייחס גם לבריכות הדגים. הוא המליץ לשלטונות לתמוך במאמצי הפיתוח של בריכות הדגים בכלל וטען, שעם ההצלחה בקורדני אין צורך ביוזמת הממשלה להקים בריכות דגים להדגמה וניסיון בשלב זה.²² המלצה שגויה, לדעתנו, שמנעה מהשלטונות ליזום

תקוה, שהביא מחוץ לארץ דגים קטנים ונתן אותם לאחד מפרדסניה. האחרון הכניסם לבריכה והם התפתחו וגדלו אך לרבייה לא הגיעו. המפעל נכשל ואביצור טוען שהיה זה הניסיון הראשון לטיפוח גידול דגים בסביבת הירקון (הניסיון נערך לפני הכיבוש הבריטי, תאריך לא מופיע). ש. אביצור, הירקון - הנהר וגלילותיו, הוצ' הקיבוץ המאוחד, תשי"ח, עמ' 114-115.

22 הורנל, עמ' 15, 33.

23 שם, עמ' 79-80.

המפעל בקורדני, ספטמבר 1934, הוצאת דגים ברשת, ברקע המבנה הצלבני (צילום זולטן קלוגר ארכיון הקרן הקיימת)

ועירוב של מאורעות שונים אותם עבר. הוא ציין, שבגלל הקשיים הטופוגרפיים לא התאים המעיין לחפירת בריכות דגים, ובעזרת שני סטודנטים מירושלים חפר בריכה לגידול דגים (הטלה). בחודשי החורף שלח אבי המשפחה מיכלי ברזל גדולים שהכילו 10 טון דגי קרפיונים, עשרה משלוחים לעונה - כלומר, 100 טון! בקיץ לא יבאו דגים, ואלו שגדלו בקורדני נשלחו במשאיות במיכלי ברזנט שהכילו 700 ק"ג קרפיונים.²⁴ הדגים נמכרו ב-14 גרוש לק"ג (מחיר הבשר בשנת 1935 היה 9-6 גרוש לק"ג בלבד!^{**}). בחג הפסח הגיעו המשלוחים לשיא של 25 טונות שנמכרו בתל אביב. מחצית מהדגים היו מומתים, ונמכרו באותו מחיר של הדגים שהובאו מעיראק, והיתר נמכרו במחיר כפול כדגים חיים.²⁵ למרות מחירו הגבוה של הדג החי, המטבח היהודי לא יכול היה לוותר עליו.

חד עם הקשיים שעברו על זיצר בקורדני, הוא היה מרוצה מהשותפות שלו עם משפחת שורץ במפעל. מי שלא היה מרוצה מהקשר ביניהם היה נחום תשבי, שניסה והצליח להוציא את המשפחה מהחווה עם הקהק"ל. לדעתו, אחד האחים (שם

- 24 מרדכי שורץ, עמ' 1-2.
 * אחת הבעיות הייתה אספקת חמצן לדגים, וזו נפתרה על ידי הכנסת מפזרי פחם או אבן רכה מיוחדת למים. שם, עמ' 4.
 ** גם בשנת 1937 לא השתנה המצב. הקרפיונים נמכרו ב-14 גרוש לק"ג, ומחיר הבשר היה 9 גרוש לק"ג. אביצור, עמ' 103. תשבי עשה חישוב כלכלי והגיע למסקנה שדונם אחד ייתן לזיצר שלוש לא"י, רווח מצויין עבור מפעל הדגים שלו. תשבי אל רוזנפלד, 23 ביולי 1934, אצ"מ, 8-13291.
 25 מרדכי שורץ, עמ' 2. וגם אצל אביצור, עמ' 103. שורץ ציין, שהשוק בתל אביב לא יכול היה לקלוט למעלה מ-300 ק"ג דגים לשבוע, ובמצב כזה המפעל אינו יכול להכניס רווחים (מרדכי שורץ, עמ' 2).
 26 תשבי אל א. ברוכוב, ירושלים 8 במאי 1934, אצ"מ, 8-13291. וגם תשבי אל קולונל קיש, ירושלים 8 במאי 1934, שם, שם. ראה גם את דרישתו של תשבי מזיצר להתנתק משורץ כתנאי לשותפות שלו עם קולונל קיש. לטענתו, שורץ לא יאפשר את התפתחות המפעל ורק יפריע להרחבתו. תשבי הבטיח כי הקהק"ל תתחייב להארכת החווה ל-49 שנים וקיש יצטרף לחברת המניות שמוקמת. תשבי אל זיצר, ירושלים, 16 במאי 1934, 8-13291.

לדעתו הקהק"ל לא תסכים לשותפות בין זיצר למשפחה, נראה שלא הקהק"ל יזמה את המהלך של הוצאת המשפחה מחוזה החכירה אלא תשבי עצמו, שביקש זאת מפורשות מהחברה וחייב את זיצר להסכים לתנאי זה. המשפחה עזבה את קורדני בשנת 1937, גם בגלל קשיי המקום, וזיצר המשיך לקדם את המפעל לבדו.²⁷

מעורבותו של הקולונל קיש בקורדני

יצר סיפר לקהק"ל, שהמפעל עניין אנשים רבים, כגון: מנהיגי הקהק"ל בלונדון, פרופ' אוטו ורבורג מברלין, אריק מולה, מנהיג ציוני מצ'כוסלובקיה, משפחת שורץ בוינה, וגם את הקולונל פ.ה. קיש, שהתגורר בחיפה.²⁸ הקולונל קיש קיבל על עצמו לייסד חברת מניות לגידול ומסחר דגים. בעבר פנה אליו זיצר להשקיע כספים בעסק וקיש סירב, אולם עם פנייתו של תשבי, תוך הסבר על כדאיותו הכלכלית של המפעל והענף, הסכים להשתתף בו, או לפחות להשפיע על בעלי הון אחרים גלות בו עניין. דובר על יצירת חברת מניות בהון של-5000 3000 לא"י שהוא יקים. תשבי הדגיש, שהקהק"ל תתייחס למפעל באמון רב יותר עם כניסתו של קיש לעסק.²⁹

תשבי ציין בפני הקולונל קיש תכניות עתידיות שהוא רואה לחברה. ראשית, להקים כ-2000 דונם בריכות בשטח שבין מעיינות מלחה ליסוד המעלה,

על ידי הגבת שטח המים והעברתם בתעלה בצורת מדרגות (טרסות). הערבים בעלי המעיינות היו מוכנים למכור אותם ואת תחנת הקמח על ידם. תשבי הדגיש, שהם אינם יודעים לאיזו מטרה יהיו דרושים המים, וחשוב שלא יידעו. עם ועד המושבה הגיע להסכמה, שהחברה תעסיק בעבודתה רק את בני המושבה.³⁰ השלב הבא היה לפנות לממשלה, שתמכור את כל עיינות עין-פשחה למטרת גידול דגים ולמטרות חקלאיות אינטנסיביות. לאחר מכן יפנו אליה בהצעה לחכור את ים כנרת לתקופה ארוכה לגידול קרפיונים ודגים נוספים. זאת בתנאי שהחברה תעסיק, עד כמה שניתן, את הדייגים הערבים במקום שחיים מדיג.

תשבי הודה בפני קיש, כי תכניתו נראית דמיונית, אולם היה בטוח שניתן להוציאה לפועל בהדרגה. התכנית התבססה על צרכי השוק בתקופה בה יבאו כאלף טון דגים טריים בשנה. החברה תסדר ותארגן בהדרגה את כל המכירה בארץ בערים ובמושבות, על ידי סידור בריכות קטנות של זכוכית במאות חנויות המוכרות צרכי מזון או ירקות.³¹

תכניתו של תשבי לא יצאה לפועל על ידי הקולונל קיש, אולם חלקה התקיים. למשל, תחנת הניסיונות שהקימו הבריטים במעיינות מלחה בשנת 1942, או הכנסת קרפיונים לכנרת להעשרת האגם. ראוי גם לציין את הקמת הבריכות ביסוד

27 תשבי אל קיש, ירושלים 16 במאי 1934, שם, שם.

28 קורדני, שם. גם הבריטים התעניינו במפעל בקורדני, הוכחה לכך הינו הביקור החשוב של הנציב העליון ארתור ווקופ בבריכות הדגים בשנת 1935.

29 ראה הערה 36. וגם ברוכוב, עמ' 2. קולונל קיש היה בשותפות עם אדם בשם רוזנגראט, בדיג בעקבה בספינה בשם הרקולס, וזו נמכרה לד"ר שמיר בשנת 1934, שהקים באותה שנה חברת מניות קטנה לדיג. א' בוייבסקי, 'בנהרות ובימים', דבר, 6 באוקטובר 1936. על השותפות בין השנים ראה גם אצל: מ. גלברט, היהודים והספנות, 'זבולון', תל-אביב 1940, עמ' 74.

30 שם, שם.

31 שם, שם.

על מכירת דגים
ואף סיפר לו על
המפעל ובעיותיו.
גוטפריד, שהיה איש
לבבי ובעל חוש
עסקי מפותח, החל
להתעניין במפעל
החלוצי בקורדני,
ובתאריך 10/1/1935
נחתם חוזה³⁴
שותפות בינו לבין
זיצר, שותפות ששמה
החברה לגידול דגים
בא"י.³⁵

על רקע המבנה הצלבני עומדים גוטפריד, מימינו בנו ברוך ומשמאלו בתו חיה אברמסון. ניתן להבחין בשני סלי קש לאיסוף הדגים בבריכות (צילום: שרלוט מאיר)

וטפריד לא עבד
בפועל במדגה,
אולם כניסתו

לשותפות ותרומתו הכספית מנעו את
התמוטטות המפעל כולו. להלן דוגמא
לכספים שנתן למפעל³⁶:

1,000 לא"י	הפקיד כשותפות בהון (השקעה).
500 לא"י	הלוואה לשותפות בריבית של 6%.
732 לא"י	הלוואה זמנית למפעל בריבית של 9%.
804 לא"י	הלוואה זמנית בגין עסקת ייבוא.
3,036 לא"י	

השותפות במפעל הדיג עם יהושע גוטפריד

במקביל לעבודה המשותפת במפעל
הדיג עם משפחת שורץ, חיפש זיצר
שותף נוסף למפעל בעל אמצעים כספיים,
שיחלץ אותו מבעיותיו הכלכליות
ובהשקעותיו הכספיות יביא לקידום
והרחבת המפעל. זיצר נפגש עם יהושע
גוטפריד, שהיה בעל עסק גדול לטבק
ברח' העצמאות בחיפה³³, ושוחח עמו

32 ראה 'סיכום הדיוג העברים לשנת תשי"ח בהשוואה עם שנת תשי"ז', משרד החקלאות - אגף הדיג, אצ"מ, S15-9572. אגודת 'חרמון' מיסוד המעלה הייתה בעלת 53 דונם בריכות.

33 גוטפריד היה סוכן יחיד לחברת האחים מספרו שעסקה בייבוא טבק וסיגריות, וכן נציג החברה הבריטית-אמריקאית לטבק.

34 דבר השותפות פורסם בעיתון הבריטי הרשמי מס. 497 ביום 7 במרץ 1935.

35 ראיון עם בתו של גוטפריד, חיה אברמסון, חיפה 15 באוגוסט 2001 [אני מודה לה על תרומתה החשובה למאמר זה, מסמכים וחוזים וכן תמונות מביקור הנציב העליון א' וקופ במפעל בקורדני].

36 "הסכם", 18 במרץ 1936, חיפה (תורגם מגרמנית על ידי זאב נחושתי, חבר קיבוץ עמיר).

אביב, במיוחד במקומות
שלחברה היו לקוחות
משלה.³⁸

הייתה זו הפעם
הראשונה שדגי
קרפיון טריים הגיעו
בכמות גדולה כזו
לתל-אביב ותפסו נתח
משוק הדגים בעיר
(בייחוד מדגי הים).
כוונת השותפים במפעל
בקורדני הייתה להיכנס
באופן רחב לשיווק
דג הקרפיון בתל-
אביב ולהגביר בכך את

וולגל בפתח חנות הדגים שלו בתל אביב, בחזית
המכוננית שבה הובאו את הקרפיונים לחנויות.

מכירותיהם.
השותפות בין השניים לא החזיקה
מעמד זמן רב. גוטפריד הרגיש
שההשקעות הכספיות הרבות שבאו מצידו
לא הניבו תוצאות כלכליות והמפעל לא
גדל. לכן החליט לפרק את השותפות ואכן
כך עשה בתאריך - 18/3/1936. מרגע זה
החלו בעיותיו הכספיות של זיצר בדרך
לחיסול החובות לגוטפריד. הוא היה
אמור להחזיר כ-3,140 לא"י עד לתאריך
30/9/1936 ויתרה של 1,902 לא"י לאחר
התשלום הראשון. בחוזה הפירוק הודגש,
שכל ההכנסות ממכירת הדגים בבריכות,
למעט דגי אמהות, או מעיסקאות ייבוא,
ישמשו לפרעון החוב.³⁹ הייתה זו מעמסה
כספית כבדה על כתפי זיצר, וזאת בנוסף
לבעיות הביטחון שהחלו לפגוע במפעל
עם פרוץ מאורעות אפריל 1936 ברחבי

וטפריד השקיע סכומי כסף נוספים,
למשל, בכל פעם שהיה ייבוא דגים
מיוגוסלביה, וכן עזר בקניית משאית
להובלת הדגים וליצירת קשרים עבור
זיצר עם סוחר דגים בשם מיכאל וולגל
שהיה חתנו.

וטפריד העביר לוולגל את הטיפול
במשלוחי הדגים בתל-אביב, וגם
משפחת שורץ³⁷ הייתה שותפה בשיווקם.
ההסכם עם וולגל נחתם ב-15/12/1935
ולפיו וולגל יקנה 18 טון דגי קרפיון,
והחברה מצידה התחייבה לספק דגים
במשקל 500 גרם ומעלה במשלוחים,
בכל שבוע, מקורדני לחנות בתל-אביב.
החברה העניקה לוולגל את זכות המכירה
הבלעדית של דגי קורדני והתחייבה לא
למכור דגים לסוחרים בתל-אביב. וולגל
התחייב לא למכור דגים מחוץ לתל-

37 השותפים קנו דגים גם ממרדכי שורץ. בתאריך ה-21 בינואר 1936 הגיעו 7 טון
קרפיונים באניה לחיפה מיוגוסלביה. הם איחסנו אותם עד למכירתם, מעשה
שהראה שהבריכות בקורדני אכן שימשו כמחסנים לשיווק הדג ולא עסקו בגידולו
של הקרפיון. חלק מהפדיון עבור הדגים היה אמור לחזור לגוטפריד בגין הלוואותיו
הרבות למפעל המשותף. "הסכם", 21 בינואר 1936, תורגם מגרמנית על ידי זאב
נחושתן.

38 "חוזה", 15 בדצמבר 1935, חיפה (תורגם מגרמנית על ידי זאב נחושתן).

39 ראה הערה 45.

הארץ. בנוסף לחוב עבור גוטפריד, זיצר היה חייב כספים לאנשים נוספים, למשל: לוולגל, ד"ר ליברמן ולשפירא (סוחר מכוניות) עבור קניית משאית ממנו.⁴⁰ גוטפריד התחייב לפרק את השותפות הרשומה רק לאחר קבלת כל הסכומים ואז יעבור המשק בקורדני יעבור לידי זיצר. מספר מכתבים הראו, כי סילוק החוב נמשך עד לשנת 1940. המכתבים מוכיחים עד כמה קשה היה לזיצר להחזיר את החוב ובמקביל לקדם את המפעל התקוע.⁴¹

מצד אחד, השותפות הקצרה עם גוטפריד הפיחה בזיצר תקווה לפתח ולייצב את המפעל. אולם פירוק השותפות, לאחר תקופה כה קצרה, העמיד את המפעל בניזילות כספית כבדה ללא יכולת התרוממות ויציאה מסבך החובות.

בעיה נוספת הייתה כח אדם. זיצר העסיק בעיקר ערבים מהאזור ולא יהודים. בביקור שערך דוד בן גוריון, יושב ראש הסוכנות היהודית בקורדני, הוא ראה להפתעתו פועלים ערבים ועזב בכעס את האתר. בן גוריון לא האמין כיצד מאפשרת הקה"ל לדבר כזה להתרחש, והעביר את ביקורתו לאישים שונים. את הדרישה לעבודה עברית מלאה הציבו גם הקה"ל וגם תשבי כתנאי לעזרת הקה"ל לענייניו של זיצר.⁴²

המהנדס ברוכוב, למראה כשלונו של המפעל והזנחתו, בא בטענות דווקא

בנוסף לחוב עבור גוטפריד, זיצר היה חייב כספים לאנשים נוספים, למשל: לוולגל, ד"ר ליברמן ולשפירא (סוחר מכוניות) עבור קניית משאית ממנו.⁴⁰ גוטפריד התחייב לפרק את השותפות הרשומה רק לאחר קבלת כל הסכומים ואז יעבור המשק בקורדני יעבור לידי זיצר. מספר מכתבים הראו, כי סילוק החוב נמשך עד לשנת 1940. המכתבים מוכיחים עד כמה קשה היה לזיצר להחזיר את החוב ובמקביל לקדם את המפעל התקוע.⁴¹

מצד אחד, השותפות הקצרה עם גוטפריד הפיחה בזיצר תקווה לפתח ולייצב את המפעל. אולם פירוק השותפות, לאחר תקופה כה קצרה, העמיד את המפעל בניזילות כספית כבדה ללא יכולת התרוממות ויציאה מסבך החובות.

סופו של מפעל הדגים בקורדני

חיסולו של מפעל הדגים בקורדני אירע בשל מספר בעיות יסודיות, ולמרות טענותיו של ד"ר נ. וידרא, ששימש כמנהל מחלקת הים של הסוכנות היהודית בחיפה, לא כל הבעיות היו באשמת זיצר. בתקופת המאורעות (1939-

40 "חוזה", 15 ביוני 1936, חיפה (תורגם מגרמנית על ידי זאב נחושתן).

41 זיצר לגוטפריד, 7 בנובמבר 1940, חיפה. וגם זיצר לגוטפריד, 2 בינואר 1938, חיפה. במכתב זה זיצר התחייב לקיים את כל ההתחייבויות הכספיות לגוטפריד ולשם כך העמיד כערבות את כל השקעותיו בקורדני.

42 מרדכי שורץ, עמ' 4.

43 תשבי אל יהושע גורדון, ירושלים 23 במרץ 1938, אצ"מ, S8-132911. הצעתו של תשבי הייתה למנות אותם כנוטרים עם נשק צבאי ממשלתי. ראה גם וידרא אל מאירוביץ, חיפה 18 בנובמבר 1937, שם, S9-1555. וידרא ציין את ריחוקו של זיצר מכל יישוב ואת עלויות השמירה הגבוהות במקום.

44 תשבי אל זיצר, ירושלים 26 בנובמבר 1936, שם, שם. בעיית העסקתם של ערבים במקום נמשכה גם בשנת 1943. וידרא דרש מזיצר להפסיק העסקתם כתנאי להמשך המפעל. וידרא אל ש. רופין (ממשרד הקק"ל בעמק זבולון), חיפה 3 במאי 1943, שם, S9-1570. חיה אברמסון זוכרת את החוראנים שעבדו בבריכות לבושים בגלבויות עם צמות ארוכות. לאחר ריקון המים הם היו נכנסים עם סלים קלועים מקש ואוספים את הדגים שברשת (ראה את הסלים בתמונה שבעמ' 1278).

המקצועי ולא המסחרי, וזו הסיבה העיקרית לכשלונו [כוונתו הייתה למשפחת שורץ ולגוטפריד - א.ל.].⁴⁵ וידרא פנה לחברה פרטית והציע לה להשתתף במפעל החדש. זו ענתה לו, כי כל עוד לזיצר יש קשר למפעל היא לא תיכנס לתוכו, ותמליץ לאחרים בכיוון זה, כיוון שאין אפשרות לעבוד עם זיצר.⁴⁶ שותף לדעתו של וידרא היה גם שמעון מילק (טל), שהיה ראשון מגדלי הדגים בקיבוץ ניר-

הברכות ששכנו סמוך למבנה הצלבני בשנת 1936 (ארכיון קרו הקיימת)

דוד ובתנועה הקיבוצית בכלל. מביקור שערך בסוף שנת 1941 הוא התרשם, שכל הבריכות מוזנחות ומכוסות בסוף ובתוכן שריצת דגים פראית המונית. לדעתו, הליקוי המרכזי בבניית הבריכות היה, שלא ניתן לרוקןן ולייבשן בגלל בנייתן על שטח ממנו נבעו מעיינות חזקים, דבר שמנע כל אפשרות לעיבוד אינטנסיבי ורצינולי.⁴⁷ רק 30 דונם מהשטח ניתנו לתיקון. הוא המליץ לחברו מפלוגת הים שלא להתקשר לזיצר, שכן אין סיכוי להפוך את המפעל לשטח דיוג אינטנסיבי, שטח שזיצר הפסיד כסף רב עבורו כאדם הידוע כלא יוצלח וחסר ידיעות מספקות בענף זה.⁴⁸

אל ד"ר וידרא. האחרון טען להגנתו, שכאשר מחלקת הים החלה לפעול במקום היא מצאה כי השטח המרכזי נמסר כבר לאנשי עסקים שניצלוהו למטרות הפוכות מאלה של המוסדות המיישבים. במקום לפתח גידול דגים שימשו הבריכות לאחסנת דגים שהובאו מחו"ל, ושימשו כהוכחה שלכאורה לא ניתן לגדל דגים בארץ! כהוכחה לכישלון המפעל הציג וידרא את דעתם של מומחים, שטענו כי יש לבנותו כמעט מחדש אם רוצים להפכו לרווחי. וידרא הדגיש, כי כל המומחים שבקיאם בגידול דגים, סבורים שזיצר אינו מסוגל לנהל את המפעל, לא במובן

45 וידרא ראה בנסיונות שנעשו במקוה-ישראל ובקורדני על ידי יהודים פרטיים נסיונות שלא הצליחו, וטען שהמפעל בקיבוץ ניר-דוד הוא ההצלחה הראשונה של גידול הדגים. ביישובי הדייגים, קובץ לקראת הכינוס, תל-אביב, תש"ד, עמ' 34-24.

46 וידרא אל ברוכוב, חיפה 19 בנובמבר 1940, שם, 59-1572.

47 ראה גם את חוות הדעת של החוקרים בסין ובסנוב, שטענו שיש להסתלק לחלוטין משטחי הקורדני, בגלל תחלופת המים ללא הרף במקום. הם הציעו לחפור תעלת ניקוז ראשית, שאליה יתחברו תעלות ניקוז קטנות יותר ולהבריא על ידי כך את האזור מהמלריה. בסין ובסנוב, 'הסברה ותכנית הסדרת מי הקורדני', 15 במרץ 1942, אצ"מ, 574-212B.

48 מילק אל אליעזר, ניר-דוד 10 בנובמבר 1941, ארכיון יד יערי, 43.4 (5), ניר-דוד 1941-1949. מילק ציין, שהמעין מילא את הבריכות במים בלתי פוריים, שזרמו כל הזמן ולא נתנו מקום להתפתחות בעלי חיים זעירים במים. רמז לחוסר אהדתו של מילק כלפי זיצר ניתן למצוא באי הזכרתו של זיצר בנאום הפתיחה שלו בכנס ל-40 שנות מדגה בישראל. העיר לו על כך יוסף יעקובוביץ מקיבוץ אפק, שלדעתו,

הזיקוק בחיפה איפשר לאחרונים לסדר במקום מפעל מים בנעמן. הכנת המפעל נמשכה במקום חודש ימים כפי שתוכנן, כשמונה חודשים, שבמהלכם נאלץ זיצר לרוקן את כל הבריכות וכל הדגים הלכו לאיבוד, והנזק הוערך ב-2000 לא"י.⁵⁰ בצר לו פנה זיצר לד"ר ארוין ויטקובסקי, מהמחלקה למסחר ותעשייה בסוכנות היהודית-חיפה, וביקש אשראי של 500 לא"י, מהם 100 לא"י לתשלום החובות והשאר להמשך פעולתו במקום, כשרצונו עדיין להגשים את תכניתו הראשונית - גידול קרפיונים בקורדני.⁵¹ במקביל לזיצר, המשיכה מחלקת הים לחפש אישור מהבריטים לקבלת רישיון לבריכות באזור הקורדני. הסיבה שהבריטים עיכבו את האישור הייתה רצונו של הצבא להקים בקרבת מקום מחנות צבא, וכן פחד מפני המלריה. זאת למרות, שמחלקת הבריאות הממשלתית הביעה את שביעות רצונה ממצב הבריכות הקיימות. לעומת זאת, אישר ד"ר ברטרם בפני וידרא, שהממשלה

יודרא פנה לקיבוץ משמר הים, שישיב על אדמת הקהק"ל בסביבת קורדני לשותפות עם זיצר, והראה שלמרות שהקיבוץ הציע לזיצר תנאים מרחיקי לכת, הוא סירב לעבוד איתם. לכן הציע וידרא לקהק"ל, שלא יכלה להתיר את החוזה עם זיצר, לבנות 200 דונם בריכות מערבית לתל קורדני, ולמסור את השטח לקיבוץ בחכירה.⁴⁹

כד כאן טענות קשות מגורמים שונים כלפי מפעלו של זיצר, וכאן המקום לאזן את התמונה. זיצר השקיע במפעל סכום של 7000 לא"י (מהון עצמי ושל משפחת שורץ וגוטפריד) בסידור הבריכות והוצאות שונות נוספות. הוא חיכה ארבע שנים לחוזה הסופי עם הקהק"ל, דבר שמנע ממנו למצוא מימון מתאים במשך כל פרק זמן זה. את גידול הדגים (ריבוי) הפסיק בגלל בעיותיו הכספיות, ולכן על פי רוב השתמש בבריכות כמחסני דגים. במשך הזמן הצליח לשלם חלק מחובותיו, אולם חוזה שנחתם בין הקהק"ל לבתי

לזיצר הייתה זכות ראשונים בנושא המדגה. ראה י. יעקובוביץ, "אפק", בתוך: 40 שנות מדגה בישראל, 1939-1979 (עורך: ד' אשל), ארגון מגדלי דגים בישראל, חיפה 1980, עמ' 24-25 (להלן: אפק).

49 ראה הערה 55. מעניין, שחודשיים לאחר מכתבו של וידרא, זיצר כן הסכים לשותפות עם קיבוץ משמר הים, אולי מתוך דאגה לעתיד מפעל הדיג שלו. וידרא אל מאירוביץ, חיפה 3 בפברואר 1941, אצ"מ, 1572-59.

50 א' ויטקובסקי אל ד"ר א' שמורק, חיפה 21 במרץ 1940, אצ"מ, 709-58. מאז 1937 השתמש זיצר בבריכות הדגים כמחסנים, כדי שיוכל להשתמש ולנצל את שטח המים היקר ולהוציא רווחים גדולים יותר לכיסוי הוצאותיו. ברוכב חיזק אותו וכתב אליו, שבגלל קרבת האתר לאחת הערים הגדולות בארץ, טמונות בו אפשרויות לכלליות רבות. מה גם שעתה, בזמן המלחמה, עלה מחיר הדג, ורצון המוסדות המיישבים לפיתוח מפעלים בעלי יכולת לייצר מצרכי מזון הלך וגדל. ראה ברוכב אל זיצר, ירושלים 4 בדצמבר 1940, שם, KKL5-11833. ברסלבסקי ציין, שחלה סכנה קיומית לבריכות הדגים במפרץ חיפה ועמק עכו בסוף שנות ה-50, משום שבתי הזיקוק הגדילו את כמות השאיבה ממקורות הנעמן. ברסלבסקי, ה', הערה 113, עמ' 127.

51 שם, שם. ראה גם את דרישת הקהק"ל להכניס לאזור שותף לזיצר, זאת עקב הפעילות המועטת במפעל הדגים, או לקבל ממנו את זכויות המקום. ברוכב אל ד. שטרן, 21 באפריל 1941, אצ"מ, 15-4161.

לא תתנגד ל- 1000 דונם בריכות באזור הצפוני של המפרץ.⁵²

על הבראת שטחי ביצות הנעמן כבר הוחלט במשרדי הממשלה בגלל המלריה.⁵³ לעומת זאת, שטח המעיינות סומן על ידם כבעל יכולת לשמש כמיכל מים עבור שטחים שנמצאו בקו טופוגרפי נמוך יותר. היה זה הישג חשוב ביותר דווקא של זיצר, שהצליח במו"מ מול השלטונות בנוגע לעתיד המקום.⁵⁴ הבעיות למסד בריכות במעיינות הקורדני נמשכו גם בשנת 1948, כשקיבוץ אפק הקים בריכות, וכל ניסיונותיו הסתיימו בכישלון גמור. אחת הבעיות המרכזיות הייתה, ששפמנונים אכלו את כל הדגים. רק לאחר שהקימו שטח חדש לגמרי של בריכות, נחלו הצלחה. בשנת 1956 נחפרו בארות מסביב לנחל הנעמן. הנחל התייבש ועמו גם מעיינות הקורדני.⁵⁵

סיכום

הנסיונות הראשוניים, שברובם נעשו על ידי הסקטור הפרטי ובתמיכת המוסדות המיישבים במקרים מסוימים, כשלו ברובם, בעיקר בשל בעיות מימון, הון התחלתי וגורמי מיקום. יחד עם זאת, נסיונות חלוציים אלו השיגו את ההכרה, שהחלה לחלחל בקרב המוסדות המיישבים והבריטים, כי יש לטפל בשאלת גידול הדגים ולבחון את הצלחת הענף במקומות שונים בארץ-ישראל.

מפעלו של ברנקו זיצר בקורדני היווה נקודת פתיחה חשובה, שהראתה תוצאות חיוביות בנוגע לגידול דג הקרפיון והתאמתו הטובה לתנאי האקלים והמים בארץ. זיצר הוכיח, כי ניתן לגדל דגים במחזור חיים שלם, מהטלת הביצים ועד לבגרותם ולשיווקם לשוק היהודי שחפץ בדג הקרפיון עד מאוד.

52 נ. וידרא, 'סיכום שיחתי עם ד"ר ברטרם, קצין הדיג הראשי מיום 17/4/1942', חיפה 19 באפריל 1942, שם, 9-1570.

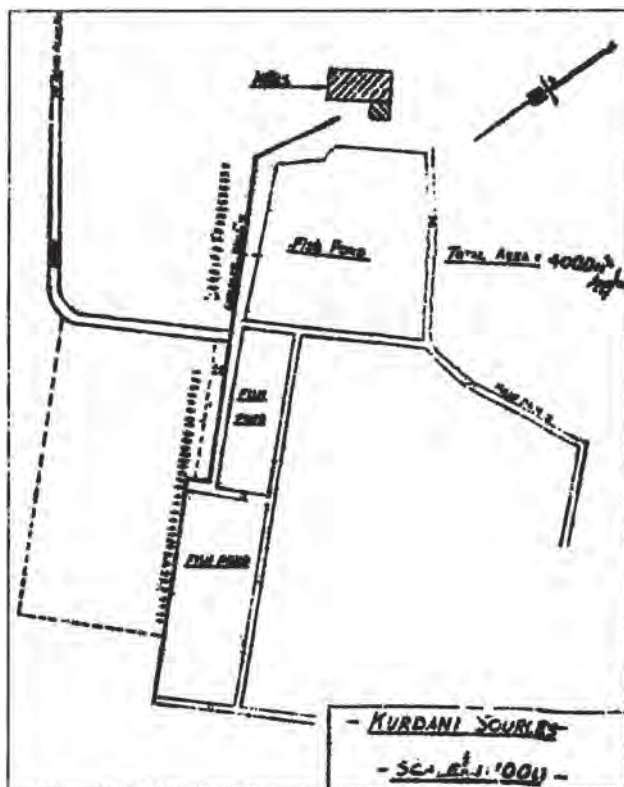
53 הוועדה לענייני בריכות המליצה לקק"ל ולמחלקה הטכנית של הסוכנות להכין תוכנית בשיתוף מחלקת הים, שבה ימליצו לשלטונות לאחד את ניצול המים בקורדני להקמת בריכות דגים ובמקביל להבראת השטחים בקורדני ובנחל הנעמן מהמלריה. 16 בפברואר 1942, שם 1341-53. על הכרזת שטח לאזור ניקוז ויצירת אפיק חדש לנחל הנעמן הוחלט בישיבה בתאריך ה- 31 במרץ 1943, בנוכחות מקגיבלרי, סגן נציב מחוז עכו, ונציגי הקיבוצים באזור. ארכיון אפק, יומן, 243, 10 באפריל 1949.

בנוסף, בפגישה שקיים המהנדס ברוכוב עם סמחה, נציג מחלקת הבריאות, האחרון התנגד לסידור בריכות נוספות בקורדני, לפחות במשך שנות המלחמה. זאת מאחר שהבריטים השקיעו סכומים עצומים ביישוב ביצות הקורדני והנעמן ולא צריך לסכן את מה שבוצע כבר. ברוכוב אל וידרא, 10 בדצמבר 1942, שם, KKL5-12728.

54 בסנוב אל משרד הקק"ל-זבולון, חיפה, 3 במרץ 1942, שם, 272-574. וגם 'סיכום הפרטיכל של ישיבת הוועדה לענייני בריכות לגידול דגים', ירושלים, 16 בפברואר 1942, שם, 1341-53. בשנותיו האחרונות זיצר התפרנס כנוטר ושמר על מבנה המשאבות שבמקום. הוא נפטר בחודש אוגוסט 1947 ממחלת המלריה טרופיקה, ולכן אלמנתו ואימו המשיכו את המפעל. כשעלה קיבוץ אפק להתיישבות, רכש את השטח מהקק"ל וזו התנתה את העברתו בדאגה לקיום הירושות. עין אפק, עמ' 17, וגם ארכיון אפק, יומן, 2 (316), 7 באוקטובר 1947.

55 אפק, עמ' 24-25.

חוסר ידע, מיקומן הקשה של הבריכות, המיישבים ולמחלקת הדיג הבריטית, בעיות כספיות וללא גב כלכלי תומך כי מגמה של המשך הנסיונות בהקמת של המוסדות המיישבים, הביאו את המפעל לסגירתו. אולם, הניסיון שנצבר של דבר את התוצאות הנכונות, קרי - והתוצרת שיצאה מהבריכות לשווקים הקמת בריכות דגים בחלקים נרחבים בערים הגדולות, הראו למוסדות בארץ במהלך שנות הארבעים.

קטע ממפת ברכות ומקורות הקורדני שהוצאה על ידי בתי הזיקוק בשנת 1937.

זיהוי סימני טהרה בדגים

הרב אהרן וולקן

מנהל מחלקת כשרות הדגים
ועד הכשרות העדה החרדית ירושלים

סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו. וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים, שקץ הם לכם. ושקץ יהיו לכם, מברשם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו. כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, שקץ הוא לכם" (ויקרא י"א, ט-יג).

כאורה, מורגשת כאן הדגשה על "מכל אשר במים" ללא יוצא מהכלל. יתירה מזו, נאמר בפירוש "מכל שרץ המים ומכל נפש החיה", כל שאין להם קשקשת וסנפיר אסורים באכילה. הדברים מתייחסים ללא ספק לכל יצורי המים ולא דוקא לדגים. מכלל לאו אתה שומע הן, שאם יש ליצורים אלה קשקשת וסנפיר הם מותרים באכילה. ברם, לא מצינו בכל ספרי חז"ל התייחסות כלשהי לכשרות חיות הים. תמיד דובר על "דגים טהורים" ו"דגים טמאים", על יתר יצורי המים היה כנראה ברור לכל, שלא הותרו לאכילה, גם אם ימצא להם אולי קשקשת וסנפירים.

אמיתו של דבר, גם מקריאה בתורה עצמה מורגש בעקיפין, שרק דגים נכללים במסגרת מזון לבני אדם. "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם" (במדבר י"א,ה). גם משה רבנו אמר: "אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם" (שם כב). כאן אין כל זכר ל"כל אשר במים" או ל"כל נפש חיה אשר במים". אלא נאמרו הדברים אך ורק על דגים.

לאחרונה חוזרות שוב שאלות לגבי כשרותם של דגים אחדים כגון דג "קינגקליפ" או דג "בלומרלין" שזהו דג חרב. הדגים מובאים לידי הרבנים, פוסקי הדור ומתגלים ספיקות לגבי סימני הטהרה של דגים אלו.

חילה נברר את ציווי התורה לגבי סימני הטהרה בדגים.

כתוב בתורה בפרשת שמיני "את זה, תאכלו, מכל, אשר במים: כל אשר-לו סנפיר וקשקשת במים, בימים ובנחלים אתם תאכלו. וכל אשר אין-לו סנפיר וקשקשת, בימים ובנחלים, מכל שרץ המים, ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם, לכם" (ויקרא י"א, ט-י). משמע שכל דג שיש לו סנפיר וקשקשת הוא דג טהור. הקדמה למאמר זה נעסוק בכמה כללי עזר שקבעו חז"ל להבחין בין דג טמא לדג טהור.

דגים וחיות ים

פרשה העוסקת ב"דגים" טהורים וטמאים קיימת אי בהירות בנושא יסודי זה. לא מצאתי בספרי חז"ל, בראשונים או באחרונים דיון מקיף על כך. בתורה בפרשה העוסקת בדגים טהורים וטמאים, לא מוזכר אפילו פעם אחת השם "דג". נשאלת השאלה, האם הסימנים של "קשקשת וסנפיר" מתייחסים אכן לדגים בלבד, או שמא גם לכל חיות הים?

שוב נתבונן בלשון הכתוב "את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו

של הסנפירים לשמש אברי שחייה. תפקידם של הקשקשים הוא להגן על גוף הדג מפני פגיעות חיצוניות, מפני חדירת טפילים. הקטנת החיכוך במים ועוד.

למרבית הדגים מבין כ-25,000 מינים הידועים כיום, יש קשקשים וסנפירים ברורים. אולם בעוד שקיים מספר רב של דגים חסרי קשקשים (במקרים אלה מפצה הפרשה נמרצת של ריר על גבי העור על חיסרון הקשקשים), הרי קיים רק מספר מועט של מקרים גבוליים בדגים חסרי סנפירים. הכוונה ל 10-15 מינים דמויי נחש, המשתייכים לסדרת הסינברכאים, החיים באזורים הטרופיים של אפריקה, אסיה ואמריקה הדרומית. דגים אלה חסרים סנפירים זוגיים, ומשאר הסנפירים נשאר רק שריד דל בצורת קפל עור. מתוך כך רבים החוקרים המחשיבים קבוצה זאת כחסרת סנפירים. מתוך קבוצה זאת, חלק מהמינים הם בעלי קשקשים בעוד האחרים עירומים. אע"פ שלכאורה אנו רואים כאן סטייה מן הכלל התלמודי שכן ישנם דגים עם קשקשים אך ללא סנפירים, המדובר במקרים גבוליים, וכן לא לגמרי חסרי סנפירים כדלעיל, כך שאנו רואים שהכלל התלמודי מדויק להפליא!

ב. הגמרא במסכת עבודה זרה קובעת כלל עזר לזיהוי דגים טהורים (דגים בעלי סנפיר וקשקשת) ודגים טמאים: "דג טמא משריץ, דג טהור מטיל ביצים" (מ, א). כלומר הדגים הטמאים מתרבים ע"י השרצה (=הביצים נשארות בתוך גוף הנקבה עד שהצעירים בוקעים מתוכן והצאצאים יוצאים החוצה דרך פתח הרבייה של הנקבה) ואילו הדגים הטהורים מתרבים ע"י הטלת ביצים.

מבחינה טקסונומית (טקסונומיה - התחום המדעי העוסק במיון עולם הטבע) משתייכים הדגים לשתי מחלקות: דגי גרם, אשר כוללים את רוב הדגים המוכרים לנו, ודגי סחוס, הכוללים

אגב, מפסוק זה גם למדים כי דגים אינם צריכים שחיטה. יש איפוא מקום לומר, שגם פרשה זו מתייחסת לדגים בלבד. את הפסוק יש אולי להבין כך: "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים (מן הדגים) ומכל שרץ המים ..." הוא איסור נוסף לשרצי המים שאינם דגים. בשל כך חזרה התורה והדגישה: "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים (אף דגים) שקץ הוא לכם".

רש"י מגדיר את הביטוי "שרץ": "בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ". ברור, שהגדרה זו אינה תואמת לדגים. ייתכן, שבשל הצורות השונות והמשונות של הדגים, אמרה התורה "כל אשר במים", כדי למנוע להוציא דגים משונים מהיתר זה. אבל הכוונה היתה רק לדגים ולא לכל חיות הים. להלן עוד נשוב לדון בזה.

סימני דגים טהורים

א. המשנה במסכת נידה קובעת: "כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת" (נא, ב). כלומר, כל דג הנושא קשקשים שניתן לחוש בהם, הוא בעל סנפיר (או סנפירים), אבל אם יש לו סנפירים אין הוא בהכרח בעל קשקשים.

במבנה היסודי של סנפירי הדגים מבחינים בשלושה סנפירים בלתי-זוגיים: סנפיר או סנפירי הגב, סנפיר הזנב וסנפיר השת, וכן בשני זוגות סנפירים: סנפירי החזה וסנפירי הגחון (או הבטן), הממוקמים בד"כ משני צידי הגוף. אולם מבנה זה אינו קבוע וקיימות משפחות דגים שלמות החסרות סנפיר אחד או אף יותר. לדוגמא, אצל דגי הצלופח לא קיימים כלל סנפירי הגחון. סנפירי הגב, הזנב והשת מאוחים, ומהווים מעין סנפיר ארוך המקיף את מרבית הגוף. אצל קרובי הצלופחים, המורנות, נעלמו סנפירי החזה בנוסף לסנפירי הגחון. תפקידם העיקרי

את הכרישים וכמה מינים נוספים. דגי הסחוס כשמן כן הם, שלדם עשוי סחוס. עורם עבה ועליו מצויים קשקשים קשיחים. סנפיריהם מוצקים וחסרי גמישות ומספרם אינו זוגי. דגי הסחוס טמאים בשל העדר קשקשים או בגלל שהקשקשים שלהם קשיחים ועבים וכן אינם חופפים אחד את השני.

הכלל התלמודי הנ"ל מתייחס לכל דגי הסחוס המשריצים חיים (פרט ליוצאים מן הכלל) ולכל דגי הגרם בארץ ישראל המטילים ביצים. ברם קיימים דגי גרם מחוץ לארץ ישראל, בעלי סנפיר וקשקשת, שמשריצים חיים, כמו מיני דג הגמבוזיה.

מן התורה ברור ש"סנפיר וקשקשת" הם הסימנים המובהקים של דגים טהורים. לא כן משתמע מדברי חז"ל. לדבריהם אין ל"סנפיר" כל משמעות, העיקר הוא אם יש לדג קשקשת, הוא טהור ואין צורך לבדוק אם יש לו סנפיר. במשנה נאמר "כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת" (נידה פ"ו, מ"ט).

כשרות דגים - מבחן קילוף הקשקשים
המשנה מגדירה את הקשקשת כדבר הקבוע בדג, ואילו הסנפיר הוא דבר "הפורח", שהדג שט בעזרתו במים. הרמב"ן, בפירושו לתורה, אומר שאין להסיק מלשון המשנה שהקשקשת קבועה ממש בעור הדג, אלא כוונת חז"ל במילה "קבוע" היא: בניגוד לסנפיר, הקשקשים אינם מתנועעים. בתלמוד נאמר שהקשקשים מכסים את גוף הדג כמו מלבוש. הרמב"ן מביא את תרגום אונקלוס למילת "קשקשת", "קליפין [=קליפות]", ואומר "שהן קליפין שעל העור, נפשטים ונקלפים ממנו כקליפות האילנות והפירות". בסוף דבריו, מביא הרמב"ן נימוק על פי המדע בתקופתו לתמוך בגישתו שרק דגים בעלי קשקשים

נקלפים ראויים לאכילה.
הרמב"ם מגדיר את "קשקשת", בעקבות הפירוש הפשוט במשנה, "הדבוקה בכל גופו", בפירושו "המגיד משנה" על משנה תורה להרמב"ם, מוסיף את מבחן הקילוף מיסודו של הרמב"ן. וזה לשונו: "ודע שאף על פי שאמר הקשקשים הקבועים, הקשקשים הם אותן הקליפות הנקלפות ממנו ביד או בכלי. אבל הקבועה ואינה נקלפת מעור הדג אינה קשקשת. וזה ברור, כתבו הרמב"ן"

ר' יוסף קארו חוזר בשולחן ערוך על לשון המשנה: "וקשקשת הן הקליפות הקבועות בו", ור' משה איסרליש מוסיף בהגותו לשולחן ערוך את מבחן הקילוף: "ודוקא שהם נקלפים ביד או בכלי, אבל אם אי אפשר לקלפם מעור הדג, לא מקרי קשקשת".

פרשת דג "סטינקס מרינוס"

בתקופה מאוחרת יחסית, התעוררה בעיה ספציפית ביחס ליצור מימי ששמו "סטינקס מרינוס" הנמצא בים הספרדי, שיש לו קשקשת ואין לו סנפיר. הר"ר יהונתן אייבשיץ ובעל "כנסת יחזקאל" אסרוהו ואילו ר' יוסף תאומים בעל "פרי מגדים" התירוהו מאחר ורק הקשקשת קובעת. בעל "פרי חדש" אף הוסיף, דמה שאין לו סנפיר, משום שבודאי נפלו לים בטרם משהו.

ר' יעקב צבי מעקלנבורג בספרו "הכתב והקבלה" (לויקרא י"א, ט) העיר על דברי בעל "פרי חדש": "וזוה דבר רחוק מאוד, כי מטבע הסנפירים להיותם משוקעים בחוזק תוך פנימית בשר הדג ומדובקים היטב זה בזה ולא שייך בהו למימר שנפלו, וגם אם יהיה במציאות האפשרי, יהיה מקומות נפילתם נראה וניכר לעיניים".

אמנם ישנה תופעה, אם כי נדירה, שההלכה מכירה בה, שישנם דגים, שבתחילה אין להם קשקשים (כגון הסרדין

לולב הגזול, הוציא כופרא מכלל לולב, משום שנאמר: 'דרכיה וגו' דבכופרא יש קוצים ומסרטים את הידים כל שכן בכגון דא סכנת נפש? ואשתומם עד מאוד ולא ידעתי להשיב".

אם נקבל את הרעיון המוזר, שהיצור הזה משיר את סנפיריו בעלותו מן המים, עלינו להגדיל את הפלא, שבאותה שניה הוא "מצמיח" גם ארבע רגליים במקומם. ברור שאיש לא ראה זאת ומדובר ברעיון דמיוני בלבד. אגב, היצורים האלה בעלי רגלים ובעלי קשקשת, הם נדירים מאוד.

פרשת דג "השטירל Sterlet"

על תהי שאלת כשרותו של השטירל (Sterlet באנגלית; *acipenser ruthenus* בלטינית) שיש לו בליטות מעין קשקשים מצדי גופו. שאלה בדבר כשרות דג זה, שמקובל היה לאכלו בחזקת דג כשר בקהילות ספרדיות, כגון קונסטנטינופול וסלוניקי, נשלחה על ידי הרב צבי הירש סגל, רב בקהילה האשכנזית בטימישוארה שבטרנסילבניה, אל מורו ורבו, הרב יחזקאל לנדאו, בעל שו"ת "נודע ביהודה", בתשובתו שמכתבו של הרב סגל הגיע "עם הדג למחרת יום הכיפורים". אחר שבדק את הדג, הכריע הרב לנדאו בשאלת כשרותו. וזה לשונו:

ואמנם אני ניסיתי דג זה, ויש לו שתי שורות קשקשים, שורה אחת בצד ימין ושורה אחת בצד שמאל, ומה בכך שאין נקלפים ביד, והלא נקלפים בכלי, וגם ניסיתי לאחר ששרה... במים מן העפר שקורין לויג (solution lye) כמו שלש שעות, ונקלפו ביד.

השאלה שעולה היא אם תהליך מסוג זה עובר את מבחן הקילוף. לכאורה, השטירל נקלף בידי הרב לנדאו בקושי רב, וקשה להאמין שהרמב"ן התכוון להסרת הקשקשים על ידי השריית הדג בחומר כימי במשך כשלוש שעות.

Gluppea aurita שעתיד לגדל קשקשים לאחר שיגדל, ודג החרב *Xiphias gladius*, שבצעירותו יש לו קשקשים הנעלמים עם התבגרותו. אולם אין תופעה כזו לגבי סנפירים, שבודאי אינם נופלים עם הוצאת הדג מן המים.

למרות המוזריות שברעיון, שהיצור כאילו משיר את סנפיריו עם העלותו מן המים, לא טרח ר' חזקיה לבדוק את המציאות, אלא ברעיון סכולסטי זה ביקש לפתור בעיה שבמציאות, כדי שלא תהא נוגדת את הנאמה, שכל שיש לו קשקשת יש לו גם סנפיר.

ברם, לא זו עיקר הבעיה, אלא מתברר, שדנו בדבר שלא ידעו עליו. אלה שדנו על הבעיה, כתבו בפשטות שמדובר ב"דג הים הספרדי", שיש לו קשקשים אך אין לו סנפיר. איש מהם לא ראה את ה"דג" עליו דנו. האמת היא, שלא מדובר כלל בדג, אלא בחיה בעלת רגלים, לכן אין לה צורך בסנפירים. אמנם זה שהזכיר את היצור לראשונה, כינה משם מה את היצור בשם דג, אך הדגיש מפורשות, שיש לו ארבע רגליים והוא רעיל ולא אוכלים אותו, אלא מנצלים אותו לתרופות. מעשה שהיה כך היה:

"התוספות יו"ט" על המשנה, נשאל שאלה אידיאולוגית-מוסרית ביחס ליצור מסוים ואני מצטט את דבריו:

"ואני בהיותי אב"ד בק"ק ווין הביא אלי החכם מהר"ר אהרן רופא נר"ו דג נקרא בלשונם שטינק"ס מרינו"ס ונמצא בים הספרדי והוא סם המוות והרוקחים יודעים פעולות להוציא הארס ממנו ואז עושים מבושרו במיני רפואות ויש לו שדרה וראשו רחב וגם יש לו קשקשים על כל גופו ואין לן שום סנפיר רק יש לו ארבע רגליים כרגלי הבהמה או חיה. ושאלני על זה: דממה נפשך אם נחשב רגלים לסנפירים, הלא דרכיה דרכי נועם, א"א לומר שהתורה מסרה לנו כלל שע"י כן נבוא לאכול סם המוות. ואם בריש פרק

תשובתו של הרב לנדאו להשגה זו מורכבת למעשה משתי תשובות, פשוטה ומורכבת. התשובה הפשוטה היא:

לדעתי, אפילו לא היו נקלפים לפני שרייה כלל, רק אחר שרייה הנ"ל, ג"כ הוא סימן טהרה. ואין לומר שהשרייה במים העזים הנ"ל גרם לו שיקלפו, דמה בכך? סוף "שריון קשקשים הוא לבוש".

התלמוד אינו מזכיר את עניין הקילוף אלא את הצורך שיהו הקשקשים כעין מלבוש לדג. מכאן שהמבחן העיקרי בשאלת כשרות הדג הוא אם ניתן להפריד בין עורו לבין קשקשיו.

לעומת זאת, תשובתו העיקרית מורכבת יותר, וגוף החומרא שהמציא רבינו הרמב"ן בפירוש התורה... שאם אינן נקלפים כלל, לא נחוש בו לסימן טהרה, אלמלא אמרה אדם אחר, הייתי דן כנגדו [=חולק עלין]: ומה בכך שאינן נקלפים? והיכן הוזכר הקילוף בבבלי או בירושלמי או בתורת כהנים [=מדרש ההלכה לויקרא]? אדרבה, במשנה אמרו קשקשים הקבועים בו. והרמב"ן שם בפירושו נדחק בזה, וכתב: אם אין נקלפים, לא נקרא לבוש, שהרי הם דבוקים בעור. ואני אומר שהעור עצמו וגם הבשר נקרא לבוש, וכן כתיב: 'עור ובשר תלבישני' (איוב י, יא)... ואמנם מדברי רבותינו בעלי התלמוד היה לי להביא סתירה בפרק אין מעמידין: "רב אשי איקלע לטמדוריא. אייתו לקמיה ההוא נונא דהוה דמי לצלופחא. נקטיה להדי יומא, חזא דהוה ביה צמחי ושרייה" [=רב אשי נזדמן לטמדוריא. הביאו לפניו דג שהיה דומה לצלופח (eel). נטלו לאור החמה, ראה בו גידולים והתירן]. ולדברי הרמב"ן, מה בכך דחזי לעין השמש שהיו בו צמחי [=שראה באור החמה שהיו בו גידולים]? אכתי מאן יימר [=עדיין מי יאמר] שנקלפים ממנו, והיה לו לנסות, אלא ודאי שכל זמן שהיו קשקשים, לא

איכפת לן אם נקלפים. אבל מה אעשה ורבנו הגדול הרמב"ן אמרה, והמגיד משנה הביאו... ורמ"א... [לכן] צריכין אנו לכוף אוזנינו ולשמוע דבריהם באימה. אבל על כל פנים, כל שנקלפים, יהיה על ידי איזה פעולה שיהיה, כבר הם נקראים קשקשים, ודג טהור הוא. ולכן ידע שדג זה ששלח לכאן טהור הוא בלי ספק כלל, ואם גם מין השני שהזכיר במכתבו יש להם גם כן שורות קשקשים הללו, גם הם מותרים בלי שום חשש. דברי הדורש שלומו. הרב לנדאו מחלק את תשובתו לשלושה חלקים:

תחילה הוא קובע לפיו רק דין שמקורו בתלמוד או במדרש הלכה זוכה להיות נורמטיבי ממדרגה ראשונה ואילו דין שאין לו מקור בהם אין לו מעמד מחייב מעין זה, ואם הוא מנוגד לדין שיש לו מקור בתלמוד או במדרש ההלכה, מעמדו אינו ברור. למבחן הקילוף של הרמב"ן אין מקור בתלמוד או במדרש ההלכה, ואף נראה שהוא מנוגד לתקדים תלמודי. לאור זה, יש להטיל ספק גדול בתוקפו.

אחר כך מרכז הרב לנדאו את דעתו ואומר שיש להתחשב בדעותיהם של חכמים ופוסקים, אף אם אין דבריהם מתיישבים עם המקורות ממדרגה ראשונה, התלמוד ומדרש ההלכה. מבחן הקילוף נזכר על ידי הרמב"ן, בעל מגיד משנה והרמ"א - כולם חכמי הלכה חשובים, ואין לדחותו על הסף.

לבסוף, הרב לנדאו מצרף את שני החלקים הראשונים ומגיע למסקנה שבגלל משקלו החלש של מבחן הקילוף, אפשר להסתפק ביישומו באופן סמלי בלבד: "אבל על כל פנים, כל שנקלפים, יהיה על ידי איזה פעולה שיהיה, כבר הם נקראים קשקשים, ודג טהור הוא". על יסוד זה, התיר את השטירל וכל דג הדומה

לו, וכן נפסק בעקבותיו ב"ערוך השולחן".
זוה לשונו:

הקשקשת צריכים להיות נקלפים מהדג... אמנם הקליפה יכולה להיות גם על פי כלי וגם על פי תחבולה, כגון שביד אי אפשר לקולפה אלא בכלי ועל ידי שרייה במים רותחים, מכל מקום הם נקלפים.

פרשת דג "בלו מרלין"

בזמן האחרון נמכר בישראל דג הנקרא "מרלין כחול" (הדייגים מוכרים את הדג בשם "טונה לבנה") שגם לדג זה יש אי בהירות על כשרותו.

שנים שני דגים בשם "מרלין כחול" הראשון מיני Indo-Pacific blue marlin ששמו המדעי Makaria mazara והשני Atlantic blue marlin ששמו המדעי Makaria nigricans את הראשון דגים באוקיינוס ההודי והשקט, ואת השני דגים באוקיינוס האטלנטי. הרבה מדענים אינם מבדילים בין שני המינים ומחשיבים אותם למין אחד. כרגע, הדג המיובא לישראל הינו מהסוג הראשון "מזארה".

המרלין הוא דג פלגי (שם כולל לדגים החיים במרחבי האוקיינוסים, להבדיל מאלו החיים בקרקעית הים, במים רדודים או במים מתוקים) ונמנה על משפחת המפרשניים מסדרת הדקראים, בסדרה זו נמצאים רוב הדגים הכשרים. הדג חי בכל הימים החמים, אורכו מגיע עד 5 מטר, ומשקלו עד 900 ק"ג, יש לו ראש מוארך דמוי מקור (כמו דג החרב) ובגב יש לו סנפיר דמוי מפרש (מכאן

שם משפחתו "מפרשניים") צבעו שחור כחול בגב וכסף לבן בבטן. בצעירותו הוא מכוסה בקשקשים עגולים (ציקלואידים) כאשר הדג מתבגר הקשקשים מתדלדלים (חלק נושר וחלק מתכסה בעור) והופכים למסרקיים (קטנואידים) בעלי חוד אחד או יותר.

למעשה יש אי בהירות לגבי הקשקשים:

א. צורתם של הקשקשים בדג המרלין שהם מסרקנים (כלומר הם כעין מסרק, מאורכים בעלי דוקרן או דוקרן או דוקרנים בקצהו), ואינם עגולים או אליפסים כמו ברוב הדגים הכשרים.

ב. הקשקשים אינם שקופים כל כך כמו קשקשים רגילים, וצבעם נוטה ללבן לכן השאלה האם קשקשיו של דג המרלין ששקופים פחות מקשקשים רגילים דינם כקשקשת להכשיר את הדג.

ג. האם הראש שאינו עגול הוא סימן לדג טמא גם כאשר מצויים קשקשים (איזו היא טרית שאינו טרופה כל שראש ושרדה ניכה, (ברש"י שהטמאים ראשיהן חדים ואין להן חוט שידרה ע"ז לט:)

הדג הובא לפני הבה"ץ העדה החרדית לפני הגאב"ד הגר"י פישר זצ"ל הרה"ג"מ הלב"ש זצ"ל והגרא"י אולמן שליט"א ולאחר דיון הורו שלא לאשר את הדג הנ"ל אולם לא רצו לפרסם בשם שזה איסור מוחלט.

היבואנים שלחו נתח דג לרב ניסים קרליץ והרב הגאון שמואל וזנאר אשר התירו את הדג.

ליקט: יצחק סימון, ממונה מדגה - ש.ה.מ.

יקירי ענף המדגה בישראל תשס"ט:

גידי סיון

ג ידי כיהן כמזכיר ארגון מגדלי הדגים בין השנים 1991 ל-1998. ת קופתו של גידי הייתה סוערת מאד בענף המדגה בישראל. יחד עם

למלחמה נבונה נגד נזקי הצפרים כך יכולנו להוכיח שגם אנחנו חובבי טבע!

אחד מפעולתך המיוחדות כמזכיר ארגון מגדלי הדגים הייתה בתקופת משבר קשה ביותר לענף - חורף 1992 - זו שנה שבו מתו למעשה כל

זאת נראה שלמרות המים הסוערים ספינת הארגון הצליחה לשרוד! גידי זיהה את מגבלתו של מגדל הדגים בישראל לספק את הביקוש הגובר לדגים ויזם שותפות עסקית עם יזמים נוספים בעלי ניסיון בשיווק

האמנונים במדינת ישראל! ללא מסירותך הרבה, והריצות הרבות ליד ובתוך מסדרונות ממשלתיות ניתן לומר בוודאות שהיינו מתפרקים כלכלית לחלוטין. אתה הצלחת להוביל להכרה שחורף '92 יוכר כאסון טבע ולמעשה כך ניצל הענף משואה כלכלית!

על פועלך המוצלח ונשיאתך בעול כלל ארגון מגדלי הדגים, כמזכיר, אתה ראוי לתואר יקיר ענף המדגה!

וביבוא דגים. גידי טען שיבוא דגים לא צריך להפחיד את המגדל ואולי יכול להביא לו אפילו רווח נאה.

גידי ניסה להנפיק את 'דג שאן' בבורסה וכמעט הצליח! שוב חשיבה מקורית שאמורה הייתה להביא שכר נאה למגדלים!

גידי, בתקופתך התחלנו להבין שצריכים לטפל גם במשאב טבע בעייתי מאד במערכת בריכות הדגים - הצפרים. בזכותך התחילו הדייגים להבין

אמנון לוי

אמנון כיהן כמזכיר ארגון מגדלים הייתה הדרך קצרה וכך עבר הענף תהליך מ-1980 עד 1986. אמנון הכיר כבר חיובי של מעבר מייצור דגים כחומר גלם, לייצור מוצר איכותי ומכובד.

מהפך נוסף שאמנון הוביל ואנחנו קוצרים את הפירות עד ימינו-סיום מאורגן של קבוצת דייגים לטייוואן! זה היה הסיום המקצועי הראשון ואולי

המוצלח ביותר ואכן בכל החוות בישראל רואים תמיד משהו שקשור לאותו סיום!

אמנון ניכן בחריפות שכל ולכן ידע לקרוא את מהלכי הענף כמה צעדים לפני כולם! בכל התכנסות כלכלית או מקצועית, מול הטיעונים ההגיוניים שלך, אמנון, היה קשה לעמוד!

על פועלך המוצלח ונשיאתך בעול כלל ארגון מגדלי הדגים, כמזכיר, אתה ראוי לתואר יקר ענף המדגה!

את הענף כרכז המדגה ולאחר מכן כמרכז משק, בקיבוץ מסילות. אמנון פעל רבות לשמירה על מסגרת מכסות השיווק. היה ידוע מאד במלחמתו הנוקשה, מול משקים שחשבו שניתן

יהיה לפרוץ את המסגרת הזו. הם טעו, אצל אמנון הייתה הקפדה מיוחדת לנושא. אחד מהצלחותיו של אמנון בתפקידו - הקמת מפעל עיבוד הדגים 'דג שאן'. מפעל זה שהוקם מכספי המגדלים, הביא למעשה למהפך בחשיבה והייצור בפועל של סוגי הדגים בישראל. למעשה אמנון הוביל את הענף למודעות שאת הייצור חובה לתכנן ולשלב בתכנון גם את הכמויות שיועברו למפעל. מכאן ועד פיתוח מוצרים ייחודיים

שלמה ניאגו

של הדייגים עם ארגון מגדלי הדגים. **ה**מדיניות שהובלת, שלמה, גרמה לכך שבתקופת ניהולך את הארגון ענף

המדגה היה מוצלח, עם מערכת אירוגנית מסודרת שהביא למגדלים תשואה גבוהה בזכות שליטה בשווקים הן בכמויות והן במחירים ובהחלט זו הייתה תקופת זוהר של הענף שכל אחד כיום היה חולם על כך!!

על פועלך המוצלח ונשיאתך בעול כלל ארגון מגדלי הדגים, כמזכיר, אתה ראוי לתואר יקר ענף המדגה!

שלמה כיהן כמזכיר ארגון מגדלי הדגים בין השנים 1986 ל-1991. כל מי שהכיר ומכיר אותך, שלמה, יסכים שכרטיס הביקור שלך חיוך מרגיע!!

שלמה ידע תמיד לנהל את הארגון עם חיוך ומאור פנים. כל מפגש, ישיבה או כינוס ששלמה היה בין מארגניו, התחילה והסתיימה באווירה חברית כי זו התכונה ששלמה בלט בה! אתה מתחיל להעלות בעייה מול שלמה כמזכיר, אתה מסיים עם חיוך ועם פתרון!

עם האופי הנוח הזה הוביל שלמה, מדיניות של חברות אמיתי וקשר

מרקו סלומון

קשה לתאר את ענף המדגה בישראל ללא 'שומר הסף' שלו - מרקו! רקו כיהן מ-1975 עד 1980 כמזכיר להגביר? לשלוח להקפאה? כל אלו היו בידיו האמונות של מרקו!

מרקו ממרום גילו, הכניס את נושא המחשוב של נתוני הענף, היום זה נראה כל כך מובן מאליו!

מרקו לא היה מחסידי הקמת 'דג שאן', אבל קיבל את 'דין התנועה' ועבד

הארגון. הוא נכנס לנעליו הגדולות של בן אהרון הכל יכול, והוכיח במהירות תפיסתו ומסירותו שלמרות שהמערכות שלנו אינן פשוטות, מרקו היה האדם הנכון במקום הנכון!

אפשר להגיד דברים רבים על

מרקו וקצרה כאן היריעה אבל נראה לנו שהתכונה הבולטת של מרקו היא הצניעות. גם לטכס הזה היה מאד קשה 'לסחוב' אותו והיה צורך בלא מעט משכנעים. כי אנחנו משוכנעים שמרקו לעולם ועד יהיה יקיר הענף!!

מי כמוהו ידע ויודע לשמור על מסגרות התקציב של ארגון מגדלי הדגים, ל "שחות" באין סוף נתוני מלאי הדגים ולחזות על פיהם את השיווק

בשיתוף פעולה מלא עם הנהלת המפעל. גם לאחר סיום תפקידו של מרקו כמזכיר אמ"ד, הרגישו המחליפים שבאמת אי אפשר בלעדיו ולמעשה גויס שוב, כחשב הארגון. כבר קרוב ל-20 שנה שכל המגדלים יודעים ממרקו לא תוציא שקל לא מהון האגודה ולא מהתקציב השוטף!

על פועלך הרב שנים אתה ראוי לתואר יקיר ענף המדגה!!

יצחק סימון
ממונה מדגה - שה"מ

חיים אנג'וני
מנהל אגף הדייג

בתקופה האחרונה

חברות השיווק

מחדירות

לתודעת

הציבור

את היתרון

האיכותי

והבריאותי באכילת

דגים

להלן ציטוט מתוך

העיתונות:

"תלמדו מאיתנו"

מתברר שהתזונה הים

תיכונית עשויה לחולל

פלאים באיכות החיים

וגם בתוחלת שלהם. גם

בעולם מתחילים להכיר

בכך שסלט ירקות שמן זית

ודגים, מוסיפים לבריאות מונעים

מחלות וגם מתאימים לימי המיתון

...המציאות הכלכלית החדשה מחזירה

לתפריט את הארוחה הים תיכונית הקלאסית. בכנס

דיאטניות שיערך בישראל ב 21-19 במאי, יודגשו

הנושאים הללו ויקראו לנו להחזיר את הכבוד האבוד

של הארוחה הים תיכונית ישראלית.

כתובת המערכת

ארגון מגדלי דגים בישראל
מפעלים אזוריים-עמק בית שאן
טל. 04-6065742, פקס: 04-6588293
<http://www.amd.org.il>

Published by

Fish Farmers Association in Israel in
cooperation with the Department of
Fisheries - Ministry of Agriculture

Managing Editor

Yitzhak Simon
Fax: 04-6096522
email: isimon@shaham.moag.gov.il

יוצא לאור ע"י

ארגון מגדלי הדגים,
ש.ה.מ. ואגף הדייג
משרד החקלאות.

מערכת

יגאל מגן, נתן גור,
יוסי יעיש ויצחק סימון

העורך

יצחק סימון
טל. 050-6241452

עריכה מדעית

גדעון חולתא

עיצוב והפקה

Visible Voices Media Service דוד ינזן
טל. 054-5351414, vivoices@bezeqint.net